

25 jaar “Daad & Gedachte”

Een terugblik

DAAD & GEDACHTE

Ter inleiding

Een kwarteeuw geleden, in januari 1965, verscheen het eerste nummer van het maandblad *Daad en Gedachte*. Het werd uitgegeven door een kleine groep, waarvan de leden vele jaren achtereen deel hadden uitgemaakt van de [Spartacusbond](#). Deze bond, in de bezettingsjaren ontstaan ten gevolge van een steeds nauwere samenwerking tussen enerzijds een aantal leden van de vooroorlogse *RSAP*¹ en anderzijds van de vooroorlogse *GIC*², onderscheidde zich door een kritische instelling ten aanzien van alle instellingen, organen en stromingen van de ‘oude arbeidersbeweging’. En tot die oude arbeidersbeweging werden niet alleen zowel de anarchisten als de sociaaldemocraten gerekend, maar eveneens de diverse tot het bolsjewisme behorende partijen of groepen, alsmede de vakbeweging, van welke kleur of signatuur dan ook.

In de loop van het jaar 1964 ontstond er in de *Spartacusbond* een conflictsituatie, die het gevolg was van ernstige meningsverschillen. Bij de presentatie van het nieuwe tijdschrift werden die meningsverschillen teruggevoerd op ‘een verschil van opvatting betreffende de onderzoekmethode, die moet worden toegepast wanneer men uit de ontwikkeling van de samenleving en haar sociale conflicten het helderste inzicht wil verkrijgen in de ontwikkeling van de arbeidersstrijd’. Deze ietwat zwaarwichtige formulering kan gezien worden als een soort van echo van de – soms verhitte – onderlinge discussies die in de loop van het voorafgaande jaar 1964, en vooral in de tweede helft daarvan, in de *Spartacusbond* waren gevoerd.

Kort samengevat spitsten die discussies zich toe op de vraag naar het wezenlijke karakter van de sociaaldemocratie. Maar er openbaarde zich een scheiding van de geesten telkens opnieuw wanneer er ook andere vraagstukken aan de orde kwamen. Soms ging het daarbij om actuele kwesties (bijvoorbeeld de houding van het *OVB*³ bij een aan de gang zijnde staking), soms om een theoretische. Op de achter-

grond van dat alles speelde de vraag welke rol de bond zelf vervulde – of kon vervullen – in de strijd van de arbeidersklasse.

Volgens hen die in het begin van 1965 – nadat zij of voor de bond bedankt hadden of geroyeerd waren – de groep *Daad & Gedachte* vormden, was in de loop van de jaren gebleken, dat de *Spartacusbond* restanten vertoonde van de oude partijstructuur, niettegenstaande de kritiek die de bond voortdurend op een dergelijke structuur had geleverd. De kleine groep *Daad & Gedachte* was van mening, dat de in de *Spartacusbond* aanwezige resten van verouderde en niet meer bruikbare structuren ‘de zwakte’ van deze bond hadden gevormd. Het gevolg van deze opvatting was, dat de groep *Daad & Gedachte* een geheel andere structuur kreeg dan de bond waarvan de groep een afsplitsing vormde.

Het maandblad waaraan de groep haar naam ontleende zou, zo werd bij het verschijnen van het eerste nummer van de eerste jaargang met nadruk gesteld, gewijd zijn aan ‘de problemen van de zelfstandige arbeidersstrijd’. Ook met die woorden probeerden de uitgevers aan te geven in welk opzicht zij van de *Spartacusbond* verschilden. Op dat verschil zal in de volgende bladzijden worden teruggekomen. Hier willen wij volstaan met de opmerking, dat de doeleinden die de kleine groep zich van het begin af aan stelde tot op heden de doeleinden van de groep zijn gebleven en dat de leden van de groep *Daad & Gedachte* in wezen trouw zijn gebleven aan de opvattingen die zij huldigden en die hen met het overige gedeelte van de *Spartacusbond* in conflict brachten. In wezen trouw, zeggen wij. Want de opvattingen van de groep, die allesbehalve een steriel of dogmatisch gezelschap vormde, hebben zich wel verder ontwikkeld. Dat kon ook moeilijk anders verwacht worden van een groep, die activiteiten ontplooidde en inzichten ontwikkelde te midden van een wereld, die in de loop van vijftientig jaar aan sterke en ingrijpende ontwikkelingen onderhevig was. Temeer was dat het geval bij een groep, die – met Karl Marx – van mening is, dat niet de maatschappelijke werkelijkheid bepaalde opvattingen weerspiegelt, maar dat omgekeerd opvattingen een bepaalde werkelijkheid weerspiegelen en dat opvattingen des te juister zijn en des te meer geldigheid bezitten naarmate zij dichter bij de werkelijkheid staan.

Van haar opvattingen en van de ontwikkeling van die opvattingen heeft de groep *Daad & Gedachte* vijftientig jaar lang in het door haar uitgegeven blad blijk gegeven. En regelmatig, vrijwel in iedere aflevering van haar tijdschrift, verschenen de analyses waarop dat alles berustte. Over datgene wat in die analyses en commentaren, in polemieken met andersdenkenden en in theoretische of actuele beschouwingen overhoop werd gehaald of aan de orde werd gesteld, verhaalt dit geschrift. Het is samengesteld omdat de redactie van het maandblad *Daad en Gedachte* [in 1990] unaniem van mening was, dat 25 jaren een tijdvak vormen dat er wezen mag en dat er, bij het bereiken van een dergelijke mijlpaal, toch wel voldoende reden bestaat om in alle bescheidenheid, maar niettemin met zekere trots achterom te zien. Iedereen die weet hoeveel moeite en inspanning, hoeveel motivatie en toewijding ook, er vereist is om ook een bescheiden maandblad zonder onderbreking gedurende een lange periode telkens weer op tijd te laten verschijnen, zal zonder aarzelen toegeven, dat dit een niet geringe prestatie is. Op deze prestatie zijn de uitgevers trots. Wat de opvattingen van de groep betreft, de door haar ontwikkelde standpunten en analyses, daarover heeft zij het oordeel altijd graag overgelaten aan de buitenwacht, met dien verstande natuurlijk, dat het uiteindelijke oordeel daaromtrent niet aan individuen of groepen en organisaties voorbehouden is, maar aan de geschiedenis.

Een geschrift als dit – een jubileumuitgave naar men zal hebben begrepen – kan uiteraard niet gezien worden als een geschiedenis van het reilen en zeilen van de groep of van de ontwikkeling van haar ideeën. Het is een bescheiden bijdrage daartoe, die men vooral moet zien als een poging om de groep en het door haar uitgegeven blad in het kader van de tijd te plaatsen. Een poging ook om voor geïnteresseerden nog eens zo duidelijk mogelijk aan te geven welke positie *Daad & Gedachte* inneemt binnen de arbeidersbeweging en in de klassenstrijd.

Wij hebben er om gegronde redenen van afgezien in de hier volgende beknopte tekst de markante ontwikkelingen van de groep in chronologische volgorde te verhalen. We geloven namelijk dat dit de duidelijkheid niet ten goede zou zijn ge-

komen. We hebben voor een andere methode gekozen. We hebben de stof verdeeld in een aantal duidelijk te onderscheiden onderwerpen, zoals – om er willekeurig enkele te noemen – de kijk van de groep op politieke partijen, op de vakbeweging of de kwestie van het zogenaamde ‘klassenbewustzijn’. Een belangrijk punt was ook de al voor de eigenlijke vorming van de groep aan de orde gekomen vraag, welk verband er bestaat tussen datgene wat arbeiders denken of geloven en hun praktisch handelen, hun **doen**.

In de loop van een kwarteeuw is er op de pagina's van het maandblad *Daad en Gedachte* een zeer groot aantal zeer uiteenlopende onderwerpen en vraagstukken behandeld, is aandacht geschonken aan een groot aantal personen, in de landelijke en buitenlandse politiek bekende figuren en aan minder bekende, en is bovendien een reeks van publicaties besproken. Uiteraard is van dat alles niet meer dan een schaduw in de volgende bladzijden terug te vinden. Dit is geen bloemlezing uit het vele dat wij gepubliceerd hebben. Het is niet meer dan een kleine schets waarmee wij hopen de lezer enigszins vertrouwd te maken met onze groep.

¹ [Revolutionair Socialistische Arbeiders Partij](#), een in de jaren '30, uit de fusie van twee andere partijen gevormde partij, waarvan de in 1942 door de Duitsers gefusilleerde [Henk Sneevliet](#) de meest op de voorgrond tredende leider was. De partij bestond voor een deel uit leden van de in 1932 van de [SDAP](#) afgescheiden [OSP](#). Aanvankelijk had de RSAP sterke sympathie voor [Leon Trotski](#). Later stond ze kritisch tegenover hem.

² GIC – Groep van Internationale Communisten. Een radencommunistische groep, die standpunten verdedigde zoals in de jaren '20 van de vorige eeuw waren ontwikkeld door [Herman Gorter](#) en [Anton Pannekoek](#).

³ OVB – Onafhankelijk Verbond van Bedrijfsorganisaties, ontstaan uit de [EVC](#) (EenheidsVakCentrale) in de dagen van de Rotterdamse havenstakingen kort na de Tweede Wereldoorlog.

Om het wezen van de sociaaldemocratie

Waardoor de groep *Daad & Gedachte*, bij haar eerste optreden al, zich duidelijk onderscheidde van alle overige groepen en stromingen, zowel binnen als buiten de arbeidersbeweging, was haar opvatting omtrent het karakter van de sociaaldemocratie. Deze had al sinds haar geboorte in de tweede helft van de negentiende eeuw voortdurend bloot gestaan aan kritiek. Men verweet haar, dat zij naar de **hervorming** in plaats van naar de **opheffing** van het kapitalisme streefde; men wierp haar voor de voeten dat zij de parlementaire weg bewandelde, die niet naar het socialisme voeren kon; men hekelde haar samenwerking met de burgerlijke partijen van de klassenvijand en men beschuldigde haar van verraad toen zij in 1914, zowel in de oorlogvoerende als in de neutrale landen, in het krijt trad voor de belangen van de bourgeoisie.

Met deze en soortgelijke kritiek stelde *Daad & Gedachte* zich niet tevreden. Wat de groep interesseerde en wat zij wenste te onderzoeken om tot een afgerond en gefundeerd oordeel te geraken was, **waarom** de sociaaldemocratie zich zus en niet zo gedragen had, **waarom** zij voor klassensamenwerking had gekozen en wat nu wel precies haar positie in de samenleving en haar betekenis voor de arbeidende klasse was.

De conclusie waartoe dit onderzoek leidde kwam hierop neer, dat de sociaaldemocratie nimmer **tegenover**, maar van meet af aan **naast** de bourgeoisie heeft gestaan, wel te verstaan: naast het meest progressieve deel daarvan, het deel dat niet slechts oog had voor zijn **direct** belang, maar dat beseftte dat een verbetering

van het lot van de door het kapitaal uitgebuite arbeidersklasse het **algemene** belang van de kapitalistenklasse diende.

Deze opvatting stond (en staat) lijnrecht tegenover die andere, dat de sociaaldemocratie sinds haar ontstaan, onder invloed van reformisten en revisionisten, geleidelijk in de burgerlijke maatschappij geïntegreerd is. Daarvan is geen sprake, aldus *Daad & Gedachte*, omdat zij van de burgerlijke samenleving **altijd al** een onlosmakelijk deel heeft uitgemaakt. Haar klassensamenwerking en haar houding in 1914 betekenden geen ‘verraad’ aan het socialisme, omdat de sociaaldemocratie nooit meer dan een radicale hervormingsbeweging en nimmer socialistisch is geweest. Zo werd het geformuleerd in een tekst die kort na het ontstaan van de groep als eerste brochure van *Daad & Gedachte* het licht zag.⁴

Het verschijnen van dat geschrift betekende allerm minst, dat de groep zich niet langer in het wezen van de sociaaldemocratie verdiepte. In de loop van een kwarteeuw heeft *Daad & Gedachte* herhaaldelijk aan de hand van steeds weer nieuw en ander feitenmateriaal haar zienswijze daaromtrent uiteengezet en toegelicht. Dat leidde er onder andere toe, dat van de zojuist genoemde brochure in de loop van de jaren niet minder dan vijf drukken zijn verschenen. Maar al waren latere drukken wat uitvoeriger, het standpunt zoals het reeds in de eerste druk ontwikkeld werd, behoefde niet te worden herzien.

Met dat standpunt werd geenszins ontkend, dat het optreden van de sociaaldemocratie de emancipatie van de arbeidende klasse heeft bevorderd. Maar de emancipatie waarbij het daar om ging, was de **burgerlijke** emancipatie ofwel – om het anders te zeggen – de afschaffing van de roofbouw op de arbeidskracht, waarmee ’t kapitalisme voor de arbeiders ‘bewoonbaar’ werd gemaakt en de productiviteit van de arbeid werd vergroot. Door voor die emancipatie te ijveren behartigde de sociaaldemocratie de kapitalistische belangen, maar zij behartigde **tevens** de belangen van de arbeiders. De sociale hervormingen waren een noodzakelijkheid zowel voor de arbeiders als voor de ondernemers. Onder de laatsten waren er – in Engeland Robert Owen, in Nederland bijvoorbeeld de Delftse fabrikant J.C. van Marken – die dat beseften al vóór de sociaaldemocratie bestond. Omdat de noodzaak van die sociale hervormingen in het begin lang niet door alle ondernemers, niet door de gehele bourgeoisie, werd ingezien, moesten zij via algemeen geldende

regels, dat wil zeggen door middel van sociale wetgeving worden afgedwongen. Om die reden was parlementair optreden vereist en dat vergde op zijn beurt weer uitbreiding van het kiesrecht. Met de politiek die zij bedreef had de sociaaldemocratie derhalve het historische gelijk aan haar kant.

Het historisch gelijk: dat wil zeggen dat onder de maatschappelijke verhoudingen die aan het einde van de 19^e eeuw en aan het begin van de 20ste eeuw bestonden, de weg die door de sociaaldemocratie werd ingeslagen inderdaad naar de begeerde hervormingen en daarmee naar de noodzakelijke en derhalve ook gewenste emancipatie voerde. Met die emancipatie – de invoering van het algemeen mannen- en vrouwenkiesrecht, de uitbouw van een omvangrijke sociale wetgeving, kortere werktijden, meer onderwijsmogelijkheden en betere woon- en leefomstandigheden – kreeg de modern-kapitalistische samenleving de vereiste (politieke) bovenbouw.

Vanzelfsprekend betekende de burgerlijke emancipatie van de arbeiders, het tot stand brengen van – inderdaad zeer ingrijpende en belangrijke – hervormingen binnen het raam van het kapitalisme, niet dat daarmee de tegenstellingen die aan het kapitalisme eigen zijn, werden opgeheven of verdwenen. Integendeel: naarmate het kapitalisme zich ontwikkelde en naarmate de kapitalistische productiewijze meer en meer de productiewijze werd die in alle sectoren van de maatschappij werd toegepast, traden die tegenstellingen juist duidelijker op de voorgrond. Wat in het verleden ‘klassenstrijd’ werd genoemd, maar wat in feite niets anders was dan een politieke actie voor noodzakelijke veranderingen, dat verflauwde en verdween. En juist daardoor werd zichtbaar dat er ook nog een **werkelijke** klassenstrijd was, een die er op de achtergrond ook al wel was geweest, maar waarmee de sociaaldemocratie niets te maken had en die juist door en na de politieke of burgerlijke emancipatie van de arbeidersklasse van steeds grotere maatschappelijke betekenis werd.

In de aan de sociaaldemocratie gewijde brochure werd er op gewezen dat die laatstgenoemde strijd bepaald niet **naast** maar **tegen** de bourgeoisie gevoerd werd, omdat in het vol- of hoog-ontwikkelde kapitalisme de arbeiders en de ondernemers nu eenmaal – anders dan zo’n kleine eeuw geleden – geen gemeenschappelijke belangen meer hebben. Dat verschil tussen toen en nu heeft meegebracht, dat

er ook een fundamenteel verschil bestaat tussen de arbeidersbeweging van destijds en de arbeidersbeweging van later datum.

Om dat verschil te accentueren werd in de bewuste brochure van de **oude** en de **nieuwe** arbeidersbeweging gesproken. Tussen beide werd lang voordien al onderscheid gemaakt; door de *GIC* bijvoorbeeld en veel eerder zelfs al door Gorter en Pannekoek. Dat *Daad & Gedachte* er zoveel belang aan hechtte en nog hecht, dat tot het wezen van de sociaaldemocratie wordt doorgedrongen, valt hieruit te verklaren, dat kennis van en inzicht in het karakter van de oude arbeidersbeweging bijdraagt tot een beter begrip van wat de nieuwe arbeidersbeweging is. Daarover komen wij verderop uitvoeriger te spreken. Hier moet aan het bovenstaande worden toegevoegd, dat men om het **wezen** van de oude arbeidersbeweging te verstaan niet moet afgaan op de verklaringen die haar vertegenwoordigers omtrent haar betekenis en streven hebben afgelegd. Het is, zo zette de groep uiteen, van geen belang hoe de oude arbeidersbeweging zichzelf zag en beoordeelde. Wel van belang is haar positie in de samenleving, want die positie is bepalend voor haar optreden. Niet om hoe zij zich noemt of om wat zij zich voorstelt gaat het, maar om wat zij in feite is en wat zij doet.

Bij alle voorkomende gelegenheden in de afgelopen kwarteeuw, telkens wanneer daartoe aanleiding bestond, heeft *Daad & Gedachte* betoogd, dat niemand die uitgaat van hetgeen de oude arbeidersbeweging werkelijk is, zich ook maar enige illusie kan maken omtrent de mogelijkheid haar andere wegen te doen bewandelen dan zij gegaan is. Dat andere (zogenaamd ‘betere’) leiders de oude arbeidersbeweging een ‘betere’ koers zouden kunnen doen varen, heeft *Daad & Gedachte* telkens weer een gevaarlijke illusie genoemd. Haar analyse voerde tot de opvatting, dat niet de leiders de beweging maken, maar dat omgekeerd de beweging de leiders maakt. Niet het bestaan van wat men wel de “aristocratie” of de “bureaucratie” van de oude arbeidersbeweging heeft genoemd vormt de verklaring voor haar daden, maar het feit dat zij – de schijn van het tegendeel ten spijt – een radicaal-burgerlijke beweging was en is.

⁴ *Was de sociaaldemocratie ooit socialistisch? Een beschouwing over haar wezen*, 4e druk, 26 blz.

Oude en nieuwe arbeidersbeweging

Een van de dingen waardoor *Daad & Gedachte* zich van het begin af aan heeft gekenmerkt, is haar kijk op de verhouding tussen de eigen groep en de nieuwe arbeidersbeweging, die zij nooit anders dan als ‘de nieuwe beweging der arbeiders’ heeft verstaan. Dat “*de bevrijding van de arbeiders slechts het werk van de arbeiders zelf kan zijn*” werd weliswaar ook door de oude arbeidersbeweging telkens opnieuw verkondigd, maar met die woorden was de structuur van die beweging niet in overeenstemming. Sociaal voelende personen uit de bezittende klassen – intellectuelen en daarmee gelijk te stellen beoefenaren van vrije beroepen – hebben tot de oprichting van de oude arbeidersbeweging van welke schakering ook de stoot gegeven. Dat hield enerzijds verband met het parlementaire karakter van die beweging, anderzijds met de toenmalige situatie van de arbeidende klasse.

De oude arbeidersbeweging was geen beweging **van**, maar een beweging **voor** de arbeiders. Voor zover zij in de vorm van een politieke partij of van politieke partijen op het toneel verscheen, kon dat al moeilijk worden betwist. De (sociaaldemocratische of radicaal-socialistische) politieke partij bedreef uit naam van de arbeidende klasse (en tegelijkertijd ten behoeve van het kapitaal) politiek. Haar sprekers – in het parlement of daarbuiten – waren niet de woordvoerders van die klasse, maar die van een partij.

In de loop van de 20ste eeuw, in feite al voor de Eerste Wereldoorlog, maar meer nog daarna en vooral sinds het einde van de Tweede Wereldoorlog, treden de arbeiders hoe langer hoe vaker **zelf** handelend op. En iedere keer dat zij aldus voor hun belangen in actie kwamen bleek, dat de belangen van de arbeiders zoals

zijzelf die zagen en behartigden, buitengewoon sterk van de partijbelangen verschilden. Het zelfstandig optreden van de arbeiders bewees, dat de strijd voor de politieke oftewel de burgerlijke emancipatie tot het verleden behoorde en dat de tijd van een totaal andere strijd was aangebroken, een strijd niet met een politiek, maar met een sociaal karakter.

Het waren deze inzichten die ertoe leidden, dat *Daad & Gedachte* zich niet als partij verstond en zich ook niet als een partij wenste te gedragen. Al in het eerste nummer van haar blad gaf de groep te kennen dat naar haar mening geen enkele partij, ook geen enkele zogenaamd revolutionaire partij, de arbeiders vertegenwoordigde.

Het hield ten nauwste verband met die zienswijze en met haar kijk op de nieuwe beweging der arbeiders dat de groep, in tegenstelling tot wat de partijen en de meeste overige groepen doen en deden, geen pasklare recepten voor de maatschappelijke strijd wenste te geven en geen **propaganda** voor het zelfstandige arbeidersoptreden wilde voeren, noch voor het een of andere ideaal wilde opkomen. De zelfstandige arbeidersstrijd is niet het resultaat van een bepaalde propaganda en kán daarvan ook niet het resultaat zijn. Een dergelijke verkeerde opvatting komt overeen met de opvatting dat de arbeiders zich een bepaald bewustzijn moeten verwerven voordat zij strijd voeren en dat dit bewustzijn hun slechts door anderen, door buitenstaanders, kan worden bijgebracht. In werkelijkheid is de strijd niet het gevolg van een bepaald bewustzijn, maar is een bepaald bewustzijn het gevolg van een bepaalde strijd. Het was die zienswijze die ook ten grondslag lag aan de door de groep gekozen naam. *Daad & Gedachte* heeft zij zich genoemd, niet omgekeerd ‘Gedachte en Daad’.

Geheel in overeenstemming met deze opvattingen heeft de groep *Daad & Gedachte* in de 25 jaar van haar bestaan zich bij voortduring uiterst kritisch uitgelaten over al die groepen – hoe ze zich ook mochten noemen en onverschillig wat hun geschiedenis was – die zichzelf tot ‘de voorhoede van de werkende klasse’ uitriepen, naar ‘versterking van het klassenbewustzijn’ zeiden te streven en ronduit of indirect hun onmisbaarheid voor de klassenstrijd verkondigden.

Vijfentwintig jaar lang heeft *Daad & Gedachte* er op gewezen, dat het optreden van dit soort groepen met dergelijke pretenties het grootste gevaar voor de ontwikkeling van de nieuwe arbeidersbeweging inhoudt, omdat hun doen en laten – en bovenal hun regelrechte bemoeienis met de arbeidersstrijd – een belemmering voor de autonome beweging van de arbeiders vormt. Zelfstandige strijd – aldus *Daad & Gedachte* in een van de *Stellingen* die de groep in de loop van de jaren enkele keren heeft geformuleerd⁵ – kan slechts worden gevoerd door organisaties, die in de strijd zelf worden geschapen. Wanneer de een of andere groep, welke ook, er in slaagt een belangrijke rol te spelen in de bewegingen der arbeiders, dan wordt daarmee de zelfstandigheid van die bewegingen opgeheven. Wat men dan te zien krijgt, zijn bewegingen die, hoe ook begonnen, overeenkomen met het optreden van de oude arbeidersbeweging.

De nieuwe arbeidersbeweging, oftewel de beweging der arbeiders – de naam zegt het al – dat is niet deze of gene groep, die zich maar al te gemakkelijk en al te lichtvaardig met de nieuwe arbeidersbeweging gelijkstelt. Het is niet voor niets dat de nieuwe arbeidersbeweging als ‘de beweging der arbeiders’ moet worden aangeduid. Geheel anders dan het geval is met de oude (traditionele) arbeidersbeweging, vertoont de nieuwe, de beweging der arbeiders, geen permanente organisatie of structuur. Verre ervan dat dit haar zwakte zou zijn, ontleent zij er juist haar kracht aan, doordat zij geen permanente bureaucratie en niet het een of andere ideaal of leidend beginsel als even zovele blokken aan het been heeft. Niet de een of andere theorie dient haar tot richtsnoer, maar de praktische ervaring is haar zekere gids. Wat *Daad & Gedachte* nu 25 jaar lang gedaan heeft, dat is: deze praktische ervaring registreren.

Al in het eerste nummer van de eerste jaargang werd er, zoals in ieder nummer nadien, nadrukkelijk op gewezen, dat “*bij het handelen van klassen of massa’s pas achteraf de betekenis van dat handelen blijkt*”. In tegenstelling tot de opvatting, dat er ‘zonder revolutionaire theorie geen revolutionaire praktijk’ zou bestaan, was *Daad & Gedachte* van het begin af aan van mening, dat de dagelijkse praktijk van de arbeiders in wezen een revolutionaire praktijk is en dat er zonder deze praktijk geen (re-

volutionaire) theorie omtrent de maatschappelijke ontwikkeling en de klassenstrijd zou zijn.

Toen er in de jaren '20 van de vorige eeuw steeds vaker van zelfstandig arbeidersoptreden sprake was, zodat men ten gevolge van de kwantiteit wel oog voor de kwaliteit moest krijgen (anders gezegd: de betekenis van dat optreden zichtbaar werd), werden voor het eerst de organisaties van de oude arbeidersbeweging aan een principiële kritiek onderworpen, een kritiek die wezenlijk verschilde van alle kritiek die voordien vernomen werd. Door de ontwikkeling die de zelfstandige arbeidersstrijd sindsdien heeft doorgemaakt is *Daad & Gedachte* in staat geweest die kritiek verder te ontwikkelen. Praktisch alle afleveringen van haar maandblad leggen daarvan getuigenis af.

⁵ Zie: *Stellingen van Daad & Gedachte*.

Wat de vakbond niet kan, dat kunnen de arbeiders wel

Jaren geleden verscheen er in het maandblad *Daad en Gedachte* een artikel met dezelfde titel als boven dit hoofdstuk prijkt. De woorden bevatten een **algemene** waarheid, die de groep had gevonden, nadat zij zorgvuldig en gedurende een vrij lange tijd het zelfstandig optreden van arbeiders met het optreden van vakbonden had vergeleken. Niettemin had de titel betrekking op een **bijzonder** en zeer concreet geval. De gebeurtenis speelde zich af in de dagen dat [Arie Groenevelt](#) het voorzitterschap bekleedde van wat toen nog de Industriebond-NVV was. ‘Barricaden-Arie’ werd hij genoemd, omdat hij telkens dreigde ‘de barricaden op te gaan’, dat wil zeggen een staking uit te roepen wanneer het bij de onderhandelingen over een CAO in de metaalsector weer eens niet vlotte of dreigde mis te lopen.

Groenevelt liet het de ene na de andere keer bij dreigementen tot hij op een gegeven moment door zijn uiterst geïrriteerde en ongeduldige achterban gedwongen werd om zijn woorden waar te maken. Toen de bond vervolgens inderdaad stakingen bij een aantal (als ‘speerpunten’ uitgekozen) bedrijven aankondigde, liepen de ondernemers naar de rechter. De zaak diende in kort geding voor de president van de Amsterdamse rechtbank, en wel Mr. U.T. Stheeman. Die velde een berucht gebleven vonnis, waarbij de in het uitzicht gestelde stakingen verboden werden. Groenevelt blies daarop de acties af.

Echter, nog geen vol uur nadat de rechterlijke uitspraak bekend was geworden, gingen niet alleen de als ‘speerpunt’ uitgekozen bedrijven plat, maar werd praktisch de hele metaalindustrie stilgelegd. ‘Barricaden-Arie’ had weliswaar de actie

afgelast nog eer zij was begonnen, maar de achterban had daaraan geen boodschap. Ze begon een ‘wilde’ staking die niet door de bond werd gesteund, waar de bond totaal niets mee te maken had. De ondernemers, die de door de bond voorgestelde CAO onder geen beding hadden willen accepteren en de onderhandelingen maandenlang hadden gerekt, gingen meteen door de knieën. Dezelfde dag nog bleken de arbeiders met hun zelfstandige actie te hebben bereikt, wat de bond almaar niet voor elkaar had kunnen krijgen.

Hardnekkig touwtrekken om een CAO leidde niet altijd tot een kort geding. Niettemin was de gang van zaken tekenend voor het verschil in mogelijkheden die zelfstandig strijdende arbeiders **wel** en de tot de oude arbeidersbeweging behorende vakorganisaties **niet** bezitten. Voor *Daad & Gedachte* was dat verschil geen verrassing. Het vloeide als het ware vanzelf voort uit de analyses die de voorlopers van de groep en de groep zelf al sinds jaar en dag hadden gemaakt.

De vakbeweging, tegelijk met het moderne kapitalisme geboren, is een instituut dat onlosmakelijk verbonden is met de kapitalistische maatschappij en dat zich, evenals de politieke partij, binnen de grenzen van de burgerlijke samenleving beweegt. Strijdt (of liever: streed) de politieke partij voor de **hervorming** van het kapitalisme, voor de burgerlijke emancipatie van de arbeiders, de vakbond is de organisatie die de verkoop van de arbeidskracht reguleert. Enerzijds tracht de bond – overeenkomstig de kapitalistische loonwet – voor de arbeidskracht een zo goed mogelijke prijs te bedingen, anderzijds is het zijn functie de bezitters van de arbeidskracht onder strikte controle te houden, opdat een ongestoorde voortgang van het kapitalistische productieproces gewaarborgd is.

Als instituut van de burgerlijke maatschappij komt de vakbond en komt de gehele vakbeweging voortdurend in botsing met de achterban, omdat de belangen van de arbeiders nu eenmaal botsen met de burgerlijke belangen en dat des te vaker en des te meer nadat de burgerlijke emancipatie van de arbeidersklasse eenmaal voltooid is, het kapitalisme zich verder heeft ontwikkeld en de werkelijke, de **wezenlijke** tegenstellingen tussen de arbeiders en het ondernemersdom hoe langer hoe duidelijker zichtbaar worden.

De ‘wilde’ staking, waarvan die welke wij zojuist in het kort hebben beschreven, er slechts één was in een lange reeks, vormt het onmiskenbare symptoom van het permanent sluimerende conflict tussen de vakbondsleiding, de vakbonds bureaucratie, en de vakbondsleden. Aan dit conflict heeft de groep *Daad & Gedachte* van meet af aan de grootst mogelijke aandacht besteed. Vanzelfsprekend konden, in een periode waarin de ‘wilde’ staking, anders dan in de beginperiode van het kapitalisme, niet langer de uitzondering maar juist de regel werd, onmogelijk alle ‘wilde’ stakingen in het door de groep uitgegeven maandblad de revue passeren. Maar de groep heeft wel aan alle belangrijke onofficiële conflicten en acties, zowel die in Nederland als die in de ons omringende landen, serieuze aandacht besteed.

Stuk voor stuk werden in de desbetreffende beschouwingen alle aspecten van de ‘wilde’ staking behandeld en werd bovendien het karakter van de vakbeweging nader onderzocht. Zo werd bijvoorbeeld bekeken hoe of het wel te verklaren viel, dat de vakbonds bureaucratie de ene keer een zelfstandige actie van de arbeiders met alle macht en op alle mogelijke manieren probeerde te breken, de andere keer echter met dat breken pas begon na eerst de actie te hebben ‘overgenomen’. De onofficieel begonnen staking werd dan erkend, maar kort nadien opgeheven, nadat niets onbeproefd was gelaten om de strijdwil te doen verslappen. Eveneens werd onderzocht waarom de zozeer voor de sociale vrede verantwoordelijke vakbeweging zich soms plotseling toch strijdbaar opstelde.

Haar opvattingen daaromtrent meende de groep niet beter te kunnen illustreren dan door te verwijzen naar de woorden die mr. [Backx](#)⁶, de secretaris van de Scheepvaartvereniging Zuid⁷ (de organisatie van de Rotterdamse havenbaronnen), sprak bij zijn afscheid. Hij had het over de vakbondsman die bij het regelmatig gevoerde loonoverleg zijn ‘tegenspeler’ was geweest en noemde die “mijn vriend”. De zogenaamd heftige strijd aan de onderhandelingstafel schetste mr. Backx als een “theaterstuk” dat werd opgevoerd voor de wederzijdse achterban. En tenslotte – het belangrijkste van alles wat hij te berde bracht – zette mr. Backx, zij het met iets andere woorden dan wij hier zullen bezigen, uiteen dat de vakbeweging het kapitaal goede diensten bewijst maar ervoor dient te waken het kapitaal **al** te goede diensten te bewijzen. Hij bedoelde daarmee te zeggen, dat de schone schijn van het steeds weer opgevoerde “theaterstuk” dan zou worden verstoord en

dat dit niet alleen nadelig zou zijn voor de vakbeweging, maar minstens zo nadelig voor het kapitaal, omdat het kapitaal er belang bij heeft dat de arbeiders in de vakbeweging blijven geloven.

Een ander feit, niet minder betekenisvol dan dat wat wij zojuist hebben beschreven, was het optreden van de heer W. Liefwaard als voorzitter van de bij het vroegere NVV aangesloten *Algemene Bedrijfsgroepen Centrale* die later is opgegaan in de Industriebond. Deze zette op een gegeven moment voor een uiterst roerig en hem weinig welgezind gehoor uiteen, dat een vakbond aan een eenmaal afgesloten CAO gebonden was, deze niet onder druk van de achterban kon openbreken en dus ook geen staking voor dat doel kon uitroepen of steunen, aangezien de bond nu eenmaal gebonden was aan de regels van het (burgerlijke) fatsoen.

Dit soort zaken vormde telkens een bevestiging van de opvattingen die de groep *Daad & Gedachte* omtrent de vakbeweging reeds bezat, maar zij maakten tevens, dat de opvattingen een veel scherper en nauwkeuriger vorm kregen. De vakbeweging die erkend is, neemt als officiële onderhandelingspartner deel aan het georganiseerd overleg⁸ over lonen en arbeidsvoorwaarden. Ofschoon niet alle arbeiders en bij sommige beroepen of bedrijfstakken soms **lang** niet alle arbeiders lid van de vakbeweging zijn, wordt de onderhandelingen voerende bond geacht **alle** betrokken werknemers te vertegenwoordigen. Dat is een fictie, die ertoe strekt om naderhand het resultaat van de onderhandelingen voor alle betrokkenen bindend te verklaren. Protesten ertegen, van ongeorganiseerden of van naderhand onbevredigde of teleurgestelde vakbondsleden, worden op die manier ongegrond verklaard. Hier ligt een van de belangrijke oorzaken voor het uitbreken van ‘wilde’ conflicten. In deze situatie schuilt tevens een van de gevaren die de vakbeweging bedreigen.

Te grote onvrede met de vakbeweging, voor zover zij er althans niet reeds toe heeft geleid dat men zich niet heeft willen organiseren, kan er immers gemakkelijk toe leiden dat georganiseerden besluiten de vakbeweging de rug toe te keren. Het is – ieder weet het – een verre van denkbeeldige mogelijkheid. Maar ledenverlies, en zeker aanzienlijk ledenverlies, heeft tot gevolg dat het bestaan van de vakbond

of de vakbeweging als zodanig op het spel komt te staan. Want als de organisatiegraad te laag wordt, kan de fictie dat de bond alle betrokken werknemers, en de fictie dat **de** vakbeweging **de** arbeiders vertegenwoordigt, moeilijk en eventueel nauwelijks meer gehandhaafd worden. En dan verliest de vakbeweging of de vakbond alle betekenis als onderhandelingspartner, dan is zij niet langer van enig belangrijk nut meer voor het kapitaal.

Dit vormt de verklaring voor het onafgebroken ‘pendelen’ van de vakbeweging tussen twee uitersten. Wanneer zij zich, volledig in overeenstemming met de functie die zij in de kapitalistische maatschappij vervult, duidelijk **tegenover** de arbeiders en aan de kant van het ondernemersdom heeft opgesteld, dan dient zij zich, om de schone schijn van het “theaterstuk” te bewaren, haastig radicaal op te stellen om het geschokte vertrouwen van de leden terug te winnen. Dan kan het gebeuren, dat zelfs de minst strijdbare bond opeens aan de druk van de achterban toegeeft en een staking uitroept. *Daad & Gedachte* heeft daar herhaaldelijk voorbeelden van gegeven en ook met voorbeelden en feiten aangetoond, dat officiële stakingen zelden of nooit plaats vinden, omdat de een of andere bond of de vakbeweging als zodanig zo militant is, maar praktisch altijd ten gevolge van de strijdbaarheid van de niet of zeer moeilijk langer in toom te houden leden.

Ten aanzien van de vakbeweging dient men naar het inzicht van de groep *Daad & Gedachte* alle illusies te laten varen. Voor de ontmaskering van dergelijke illusies heeft de groep zich een kwarteeuw lang met volharding ingespannen.

⁶ Op de website van de [Stichting Vertrekhal Oranjelijn](#) staat onder meer te lezen: “Backx’ benadering was weliswaar sociaal, maar stoelde op economische drijfveren: de arbeidsproductiviteit, die na de oorlog door schaarste aan arbeidskrachten met 30% was gedaald, moest opgevoerd worden. Volgens Backx droegen goede sociale maatregelen bij aan de motivatie van arbeiders. De meeste leden van de Scheepvaartvereniging Zuid vonden de kosten van sociale lasten, die zo’n 60 procent van het loon bedroegen, echter te hoog. Daarnaast trokken ze de effectiviteit van een dergelijke maatregel in twijfel: men was bang dat de arbeiders verwend werden en de verworven rechten te snel voor lief zouden nemen. Scheepvaartvereniging Zuid zag in loonsverhogingen een goedkopere en effectievere oplossing. De reactie van Backx hierop was stellig: ‘Deze stemmen vinden juist in de haven, waar relatief weinig gedaan wordt, weerklank en dienen als een gemakkelijk argument om maatregelen na te laten die op zichzelf nuttig en nodig zijn.’”

⁷ Voor de SVZ zie bijvoorbeeld: M. Dicke, P. van de Laar, A. van der Zouwen, *In het belang van de haven. Een eeuw belangenbehartiging door de SVZ*, Walburg Pers 2007. ISBN 978-90-5730-506-1. In de samenvatting van dit boek staat onder meer: “In 1907 richtten 23 Rotterdamse havenondernemers een belangenvereniging op. De Scheepvaartvereniging Zuid (SVZ) had in de eerste plaats als doel stakingen te voorkomen en geschillen tussen werkgevers en werknemers in goede banen te leiden. In dit kader werd in 1908 de CAO - de eerste in Nederland - voor de haven geïntroduceerd. Enkele jaren later werd een havenpool voor losse arbeiders ingesteld. De

SVZ voerde een actief arbeidsvoorwaardenbeleid, vooral tijdens de wederopbouwperiode na de Tweede Wereldoorlog, toen er een groot tekort aan havenarbeiders heerste en een nieuwe visie op de arbeider ontstond.”

⁸ Het woord ‘georganiseerd’ is typerend voor de zaak waarom het hier gaat.

De vakbewegingsmythe en de werkelijkheid

De opvattingen van de groep *Daad & Gedachte* omtrent de vakbeweging wijken wezenlijk af van andere kritische opvattingen over dit instituut, die wijd verbreid zijn. Ook anderen hebben herhaaldelijk gewezen op de tegenstelling tussen de vakbondsleding en de vakbondsleden; ook anderen hebben geconstateerd dat de vakbonds-bureaucratie verre van strijdvaardig is (om het zacht uit te drukken) en dat zij zich bezorgder toont voor ‘de nationale economie’ dan voor haar leden. Maar wat al dit soort critici met elkaar gemeen hebben en wat hen duidelijk van onze groep onderscheidt, dat is hun opvatting, dat de vakbeweging – evenals dit van zogenaamde arbeiderspartijen is beweerd – in de burgerlijke maatschappij geïntegreerd is. Zij zou, als men deze critici geloven wil, in het verleden een militante strijdorganisatie van het proletariaat zijn geweest, maar in de loop van de tijd dat militante karakter hebben verloren en een verandering hebben ondergaan.

Volgens *Daad & Gedachte* is de strijdbaarheid van de vakbeweging in het verleden niets anders dan een **mythe**. De vakbeweging is niet op een gegeven tijdstip in de burgerlijke samenleving geïntegreerd, zij was er, op grond van haar functie, als verkoopcentrale van de arbeidskracht en als de hoedster van de sociale vrede, altijd al mee vergroeid.

In diverse beschouwingen en ook in een van de door haar uitgegeven brochures⁹, stelde de groep de voor de hand liggende maar door anderen vrijwel nooit opgeroepen vraag, wanneer die integratie dan eigenlijk wel zou hebben plaats gevonden. In de beginjaren van de 20ste eeuw? In Groot-Brittannië, waar de bakermat

van de vakbeweging is, misschien al eerder? In het laatste kwart van de 19^e eeuw misschien? Bij nader onderzoek bleek op elk van deze en dergelijke vragen een ontkenkend antwoord te moeten volgen. Een vooraanstaand Brits historicus heeft er ooit op gewezen, dat de vakbeweging er veel toe heeft bijgedragen het aantal arbeidsconflicten te doen afnemen. Het bekende echtpaar [Sidney](#) en [Beatrice](#) Webb heeft in zijn standaardwerk over de geschiedenis van het Britse vakverenigingswezen¹⁰ geconstateerd, dat er vóórdat de vakbonden in Engeland een erkend instituut en normaal verschijnsel waren geworden, in dat land meer arbeidsonrust heerste dan daarna.

Wat ‘de verburgerlijking’ van de vakbeweging wordt genoemd blijkt iets te zijn, dat er nimmer is geweest, omdat de vakbeweging van het begin af aan een burgerlijke, dat wil zeggen **kapitalistische** organisatie was. Ze **werd** niet op een gegeven moment burgerlijk, ze **was** het reeds. En wie eenmaal dat inzicht heeft verworven, die kan niet anders dan de conclusie trekken, dat het niet de minste zin heeft om voor ‘de terugkeer naar een militante vakbeweging’ te streven, aangezien men niet **terugkeren** kan naar iets dat nimmer heeft bestaan.

In de jaren vóór het ontstaan van de groep *Daad & Gedachte* en ook in de jaren kort nadien, zijn er in Groot-Brittannië pogingen ondernomen om met de oprichting van een nieuwe, wél strijdbare bond, een redelijk alternatief te hebben voor de zogenaamd volstrekt verburgerlijkte organisatie die er was. *Daad & Gedachte* heeft aan die pogingen uiteraard uitgebreid aandacht geschonken. Het ene geval betrof de oprichting van een nieuwe vakbond van dokwerkers, die de belangen van deze havenarbeiders beter zou behartigen dan de bestaande transportarbeidersbond. In het andere geval probeerden de arbeiders van de Pilkington-glasfabrieken in St. Helens een nieuwe organisatie van de grond te krijgen, nadat ze tijdens een ‘wilde’ staking door ‘hun’ bond volledig in de steek waren gelaten. De nieuwe dokwerkersbond verschilde na korte tijd niet of nauwelijks van de oude en stierf derhalve een natuurlijke dood. De nieuwe bond van de glaswerkers bleek een doodgeboren kind.

Soortgelijke ervaringen werden in België opgedaan toen daar ten tijde van een ‘wilde’ staking in Balen het aldus geheten *Groot Arbeiders Kommitee* werd opgericht. Na afloop van de staking bleef het een tijdlang nog bestaan, maar tenslotte bleek het toch niet levensvatbaar. Wat *Daad & Gedachte* hiervan leerde was, dat organisaties die in de strijd zijn geboren en in en ten behoeve van de strijd een functie vervullen, na afloop van zo'n conflict niet in een permanente organisatie kunnen worden omgezet.

Om terug te komen op de vakbeweging als instituut van de kapitalistische maatschappij: haar wezenlijk karakter brengt mee dat zij – zomin als de politieke partij – niet tot een andere houding en tot een ander soort optreden kan worden gebracht door haar ‘verkalkte’ bureaucratie te vervangen door een frisser en militanter type van leiders. En ook de gedachte dat men door druk van onderop de bestaande vakbonds-bureaucratie tot meer dan een tijdelijke en om puur opportunistische redenen betrachte strijdvaardigheid zou kunnen bewegen, gaat geheel voorbij aan de werkelijkheid.

In de jaren '70 van de 20ste eeuw waren er niet weinigen die het laatste schenen te geloven. Dat schonk het aanzijn aan de zogenaamde *Maatschappijkritische Vakbeweging*, die verkondigde, dat de arbeiders (weer) “baas in eigen bond” dienden te worden, maar die eraan voorbijzag, dat nu juist de functie van de vakbeweging meebrengt dat de arbeiders geen baas in eigen bond kunnen zijn en dat het een sprookje is, dat zij dit ooit zouden zijn geweest in een organisatie die eenmaal de haar toekomstige plaats in de kapitalistische samenleving had gevonden.

De vakbewegingsmythe en de maatschappelijke werkelijkheid staan op gespannen voet met elkaar. Daarover heeft *Daad & Gedachte* meer dan eens geschreven in de periode dat de *Maatschappijkritische Vakbeweging* aan de bel trok. Heel lang duurde die periode niet. De werkelijkheid drong zich al vrij spoedig onweerstaanbaar op. Voor de *Maatschappijkritische Vakbeweging* luidde toen de doodsklok.

⁹ *De ‘arbeidersbeweging’ en de beweging der arbeiders*, 50 blz.

¹⁰ *The History of Trade Unionism*.

De arbeiders doen vaak iets heel anders dan ze zich voorstellen

In een van de voorgaande hoofdstukjes is er al op gewezen welk een brede kloof er tussen de opvattingen van *Daad & Gedachte* en de opvattingen van al die groepen die zich – volstrekt op eigen gezag – tot de ‘voorhoede’ van de arbeidersklasse proclameren, de arbeiders ‘lessen’ voorhouden en hen nu eens van dit, dan weer van dat ‘bewust’ willen maken. Waardoor al dit soort groepen wordt gedreven is de constatering, dat arbeiders zich vaak heel verkeerde voorstellingen maken, zowel van hun eigen handelen als van de werkelijkheid waarmee ze te maken hebben of te maken krijgen.

Die constatering op zichzelf is volkomen juist. Onjuist echter is de conclusie die er aan wordt verbonden. Waarom dat zo is, is ooit al eens uiteengezet door geen ander dan Karl Marx. In het samen met Friedrich Engels geschreven boek [Die heilige Familie](#), in een hoofdstuk dat aan [Proudhon](#) is gewijd, betoogde hij:

Het komt er niet op aan wat deze of gene proletariër of zelfs het hele proletariaat zich vooralsnog als doel voorstelt. Het gaat er om, wat het proletariaat is en wat het dienovereenkomstig historisch beschouwd gedwongen zal zijn te doen.

In de loop van de jaren heeft *Daad & Gedachte* herhaaldelijk aan deze uitspraak herinnerd en erop gewezen, dat met deze woorden een hele, uit de maatschappelijke werkelijkheid gedistilleerde theorie omtrent het handelen van een maatschappelijke klasse en de daartoe behorende individuen werd samengevat, alsmede werd

aangeduid wat precies het verband was tussen dat handelen en de maatschappelijke ontwikkeling.

Voorbeelden dat de arbeiders zich de betekenis van hun optreden veel ‘onschuldiger’ voorstellen dan deze feitelijk is en door de bourgeoisie verstaan wordt, zijn er te over. Om er maar enkele te noemen: iedere keer dat zij spontaan in beweging komen, hun eigen boontjes doppen geheel buiten de leiders van wat voor organisatie ook om, is dit feitelijk in strijd met de hiërarchische structuur van de burgerlijke samenleving en vloekt het met de burgerlijke beginselen van organisatie. Dat wordt niet of nauwelijks door hen beseft.

Niet om de burgerlijke samenleving en haar structuur aan te tasten zijn ze in actie gekomen, maar om kracht bij te zetten aan bepaalde eisen die direct voortspruiten uit onvrede met een bepaalde situatie. Arbeiders strijden niet voor hun belangen, omdat ze de burgerlijke maatschappij omver willen werpen, maar ze zullen – of ze daar nu een voorstelling van hebben of niet – de burgerlijke maatschappij omver werpen, omdat ze nu eenmaal voor hun belangen strijden en voor hun belangen moeten strijden.

Niet wat arbeiders zich **voorstellen** is belangrijk, maar wat ze **doen** op grond van hun positie in de maatschappij, dat wil zeggen: op grond van hun positie in het productieproces.

Wat is de realiteit van het “reële socialisme”?

Tegen het einde van de jaren '70 van de 20^e eeuw, als we ons niet vergissen, werd het ‘mode’ om van het ‘reële socialisme’ te spreken, wanneer men het had over de maatschappijverhoudingen in Oost-Europa, in de Chinese Volksrepubliek of in Cuba; Portugal schitterde in dit rijtje de meeste tijd al weer door afwezigheid. Nicaragua, zo leek het, maakte een goede kans om er weldra in te worden opgenomen. *Daad & Gedachte* beschouwde het als een spraakgebruik dat getuigde van een opmerkelijk gebrek aan realisme. Hierdoor toch onderscheidde de groep zich wederom niet alleen van burgerlijke waarnemers en commentatoren, maar ook van de meeste groepen en partijen van de oude arbeidersbeweging, dat er volgens haar nergens, maar dan ook nergens in de wereld van socialisme sprake was. In haar blad duidde zij de bewuste maatschappijvorm (of moeten we zeggen: maatschappijvormen) nooit anders aan dan met het woord kapitalisme.

Zeker, de landen die men op het oog had, vertonen verschillen met West-Europa en de Verenigde Staten. Maar de arbeiders zijn er **loonarbeiders**, verkopers van hun arbeidskracht en **meerwaardeproducenten**. Ze hebben er – en dat is de keerzijde van de medaille – niet de beschikking over de productiemiddelen en daarom ook niet over de producten. Omdat ze als loonarbeider aan de productie deelnemen, nemen ze ook als loonarbeider aan de consumptie deel. De producten die zij nodig hebben om hun materiële en geestelijke behoeften te bevredigen, kunnen zij zich alleen verschaffen via het geld, de algemene waar, het universele ruilmiddel, dat zij als loonarbeider ontvangen.

De productieverhoudingen, dat wil zeggen de verhoudingen die de producenten met elkaar aangaan, zijn in een dergelijke samenleving **kapitalistische** pro-

ductieverhoudingen. Want de loonarbeid stelt het kapitaal voorop, zoals omgekeerd de loonarbeid het bestaan van het kapitaal vooropstelt. Dat dit kapitaal zich niet in handen van private ondernemers bevindt, is een reëel verschil met het kapitalistische Westen. Maar het is geen doorslaggevend verschil en het geeft niet de minste aanleiding om van wat voor soort van socialisme dan ook te spreken.

Wie tegenwerpt, dat het kapitalisme gekenmerkt wordt door bepaalde eigendomsverhoudingen en dat de eigendomsverhoudingen in Oost-Europa, China, enz. toch anders zijn dan de eigendomsverhoudingen hier, ziet over het hoofd, dat het kenmerk van de kapitalistische eigendom (aan productiemiddelen) hieruit bestaat dat de grote massa van de bevolking **geen** eigendom (aan productiemiddelen) bezit, dat er voor **haar** geen eigendom aan kapitaal bestaat. De **vormen** hiervan mogen in de als ‘socialistisch’ beschouwde landen anders zijn, er is geen **wezenlijk** verschil, zeker niet voor arbeiders.

Het socialisme wordt hierdoor gekenmerkt, dat de loonarbeid er is opgeheven. Waar dat niet het geval is, is het kapitalisme de realiteit en die realiteit verandert niet door de maatschappelijke verhoudingen daar te voorzien van een ander etiket.

Zo lang als de groep *Daad & Gedachte* bestaat, heeft zij tegen het gebruik van dit soort valse en misleidende etiketten protest aangetekend, omdat het gebruik ervan tot begripsverwarring leidt. Een helder begrip van wat socialisme werkelijk is, wordt erdoor vertroebeld.

Een van de felste protesten die de groep *Daad & Gedachte* tegen dit gebruik van valse etiketten heeft laten horen, was vervat in een brochure waarin het bolsjewistische Rusland als staatskapitalistisch werd getypeerd en waarin voorts, uitvoerig gedocumenteerd, werd aangetoond, dat dit kapitalistische, want op basis van de loonarbeid producerende land, ook een typisch kapitalistische politiek voerde.¹¹ Die politiek, aldus de brochure, werd bedreven door een partij, die zich – zoals eens door het revolutionaire comité van Kronstadt werd betoogd – bedrieglijk maskeerde als de vriend van het arbeidende volk.

In deze brochure werd tevens beschreven hoe de diverse bolsjewistische partijen en buiten Rusland, op aansporing van Moskou, een lijnrecht tegen het arbeidersbelang indruisende politiek voerden en voeren. Men kan er lezen hoe de bolsjewieken in Duitsland in de Weimar-tijd¹², in Italië, in Frankrijk en ook in Nederland zich in dienst stelden van de bourgeoisie. Ook werd daar de rol van de Spaanse bolsjewieken belicht, die zich bereid toonden de strijd tegen [Franco](#) ondergeschikt te maken aan de belangen van hun partij en van Moskou.

[Otto Rühle](#), een Duitse radencommunist, die in het begin van de jaren '20 van de vorige eeuw tot de eersten behoorde die begrepen dat de bolsjewistische Oktoberrevolutie in Rusland geen socialisme had gebracht, definieerde in de loop van de jaren '30 het bolsjewisme als ‘rood fascisme’, dat zich niet of nauwelijks van het bruine fascisme onderscheidde. Die zienswijze wordt door *Daad & Gedachte* gedeeld. Dat wordt in de genoemde brochure ook zonder omwegen te kennen gegeven. In het blad van de groep werd dat negatieve oordeel vaak genoeg herhaald, maar vrijwel nooit zonder dat er tegelijk op werd gewezen, dat de zogenaamde proletarische omwenteling in Rusland in werkelijkheid een burgerlijke omwenteling is geweest, zij het dan een burgerlijke omwenteling die korte metten maakte met de Russische burgerij.

¹¹ *Over bolsjewisme en fascisme*, 19 blz.

¹² Weimar tijd – de periode van de [republiek van Weimar](#) die heeft bestaan van het einde van de Eerste Wereldoorlog tot aan de machtsgreep van Hitler eind januari 1933.

De vinger aan de pols

Vijfentwintig jaar lang heeft de groep *Daad & Gedachte* de vinger aan de pols gehouden. Er zijn maar weinig belangrijke maatschappelijke ontwikkelingen of ingrijpende gebeurtenissen die in het door haar uitgegeven maandblad niet werden besproken en/of becommentarieerd. Wij schrijven met opzet **maatschappelijke** ontwikkelingen, omdat, hoezeer ook de politiek de aandacht kreeg die zij verdiende, sociale kwesties, sociale conflicten en wat voor sociale (en economische) verschijnselen ook, meer het onderwerp van de beschouwingen of notities vormden dan andere zaken. Dat sproot niet in de laatste plaats hieruit voort, dat *Daad & Gedachte* de strijd van de arbeidersklasse in de huidige tijd niet als een **politieke**, maar als een **sociale** strijd verstaat.

Als een politieke strijd kan het optreden van de **oude** arbeidersbeweging, in het bijzonder haar ijveren voor de **politieke** emancipatie van de arbeiders worden gekarakteriseerd. Maar de groep *Daad & Gedachte* is van mening, dat het verzet van de arbeiders tegen de loon- en arbeidsvoorwaarden die haar worden opgelegd, slechts kan uitmonden in een sociale, en niet in een politieke omwenteling van de thans bestaande verhoudingen. De zelfstandige arbeidersstrijd, waaraan, zoals men weet, het blad van de groep wordt gewijd, kan – of de betrokkenen zich dat nu bewust zijn of niet – op den duur slechts uitmonden in een **sociale** revolutie die het aanzijn schenkt aan andere productieverhoudingen dan de huidige.

Dit alles bracht met zich mee, dat niet alleen bij tal van gelegenheden uitvoerig uiteen werd gezet wat nu eigenlijk onder zelfstandige arbeidersstrijd moest worden verstaan, maar dat ook telkens weer verslag werd uitgebracht van acties of conflicten die als zodanig konden worden gekarakteriseerd. Er is geen ‘wilde’ staking van

betekenis geweest, hetzij in Nederland, hetzij in België, Frankrijk, Engeland of Duitsland, die niet in het blad *Daad en Gedachte* werd beschreven en geanalyseerd. En een indringende analyse achtte de redactie meer dan eens dringend noodzakelijk, omdat de ene ‘wilde’ staking lang niet altijd op de andere leek, omdat achter een bepaalde verschijningsvorm dikwijls heel andere dingen schuil gingen dan men op het eerste gezicht of bij oppervlakkige beschouwing wel zou menen.

Soms was, zo bleek bij nadere beschouwing, een schijnbaar zelfstandig optreden van de arbeiders minder zelfstandig dan het wel leek. Een andere keer bleek een schijnbaar door de oude arbeidersbeweging en haar traditionele organisaties beheerste actie in feite geheel aan hun controle te ontsnappen. Dan was er formeel wel van een traditioneel conflict sprake, maar maakten praktisch de arbeiders de dienst uit en drukten **zij** er hun stempel op.

Naast al dit soort ontwikkelingen kwamen uiteraard in *Daad en Gedachte* al die onderwerpen aan de orde, die hetzij met de zelfstandige arbeidersstrijd indirect verband hielden, hetzij op de houding van de oude arbeidersbeweging betrekking hadden. In dat laatste geval werd aangetoond wat haar positie voor de praktijk van haar optreden betekende en hoezeer met dat optreden de nieuwe arbeidersbeweging, dat wil zeggen de beweging der arbeiders, in de wielen werd gereden.

Maar zoals we al zeiden, voor beschouwingen over andere onderwerpen schrok *Daad en Gedachte* allerminst terug. In de loop van een kwarteeuw zijn er op de bladzijden van dit maandblad zovele aan de orde gekomen, dat het ondoenlijk is ze allemaal binnen het bestek van dit geschrift te behandelen. De allergrootste beperking is derhalve onvermijdelijk.

Tot de zaken waaraan *Daad en Gedachte* beschouwingen of beknopte kanttekeningen wijdde behoren bijvoorbeeld:

- het optreden van [Provo](#), waarvan werd gezegd, dat het geen klassebasis bezat en daarom tot machteloosheid en tot verdwijning was gedoemd;
- de vraag in hoeverre de vakbeweging gelijk had, wanneer zij de ongeorganiseerde arbeiders ‘parasieten’ noemde, die van de vakbeweging profiteerden, een vraag die door *Daad & Gedachte* met klem ontkennend werd beantwoord;

- de vraag in hoeverre de politieke partijen, die in het verleden de verschillende groeperingen binnen de heersende klasse vertegenwoordigden, dat in de huidige tijd ook nog doen;
- wat er te denken viel van de verschillende interpretaties van Karl Marx en van het marxisme;
- het optreden hier te lande van [Nieuw Links](#);
- wat voor betekenis er diende te worden gehecht aan de protesten tegen het Amerikaanse optreden in [Vietnam](#);
- wat er nu wel precies onder klassenjustitie diende te worden verstaan en dat in de burgerlijke samenleving alle rechtspraak onvermijdelijk klasse-rechtspraak moest zijn, aangezien de wetten nu eenmaal op de maatschappij berusten en niet omgekeerd;
- hoe een partij als de [PSP](#) moest worden gewaardeerd;
- de verandering van het bewustzijn van de arbeiders **als gevolg** van de door hen gevoerde strijd;
- de betekenis van het zogenaamde absenteïsme;
- de manier waarop ‘wilde’ stakingen worden gefinancierd,
- de totaal verschillende werelden van arbeiders en intellectuelen;
- het stakingsrecht;
- de uitwerking van het een of andere idealisme op de sociale strijd;
- hoe ver ‘[voluntaristen](#)’, dat wil zeggen zij die bepaalde doeleinden verwezenlijken willen, van de strijd van de arbeiders afstaan;
- waarom het van weinig werkelijkheidszin getuigt om de arbeiders op te wekken om voor de vakbeweging te bedanken, aangezien vakbonden, als instellingen van de kapitalistische maatschappij, een functie vervullen, die niet weg te denken is, al zijn ze dan bepaald geen strijdorganisaties van de arbeidersklasse, enz., enz.

Naast deze sociale onderwerpen schreef *Daad en Gedachte*, we zeiden het al, ook over politieke zaken en over in de politiek of het maatschappelijk leven op de voorgrond tredende figuren. Wie een personenregister op de jaargangen van dit maandblad zou aanleggen – wat wij hier beslist niet zullen doen – zou tot de ont-

dekking komen, dat er vrijwel geen algemeen bekende staatsman of partijleider in zou ontbreken. En vanzelfsprekend waren het bijna altijd uiterst kritische woorden die aan de betrokkene waren gewijd.

In zo'n lijst zou [Winston Churchill](#) al evenzeer prijken als [Charles de Gaulle](#), [Edward Heath](#), [Michael Foot](#), [James Callaghan](#) of [Margaret Thatcher](#), alsmede de Spanjaarden [Adolfo Suarez](#) en [Felipe Gonzalez](#). En niet te vergeten natuurlijk de 'helden' van de Nederlandse bourgeoisie, zoals [Willem Drees](#), [Jan de Quay](#), [Ruud Lubbers](#), [Onno Ruding](#) (de beruchte schepper van '[tante Truus](#)'), en vanzelfsprekend ook een politieke clown als [Dries van Agt](#).

De politieke leiders uit de Oostbloklanden ontbraken natuurlijk evenmin. [Chroesjtsjov](#) en [Kosygin](#), [Alexander Dubcek](#) en [Janos Kadar](#), [Imre Nagy](#) en [maarschalk Tito](#). [Milovan Djilas](#) of [Ota Sik](#), [Mao Zedong](#) en [Lin Biao](#), [Liu Shaoqi](#) en [Zhou Enlai](#), de '[bende van vier](#)' en [Deng Xiaoping](#), [Fidel Castro](#) en [Che Guevara](#), [Jaruzelski](#) en [Lech Walesa](#), ze zijn de personages geweest die *Daad & Gedachte* betrok in uiteenzettingen omtrent de politiek van de heersende klassen en van het kapitaal, hier of achter het zogenaamde [ijzeren gordijn](#) dan wel bij analyses van de situatie in de z.g. Derde Wereld.

Ook werden de daden van heel wat bekende vakbondsleiders, zoals [André Kloos](#) in Nederland, [Georges Seguy](#) in Frankrijk, [Vetter](#) in de Duitse Bondsrepubliek, [Walter Reuther](#) in de Verenigde Staten, [Tom Jackson](#), [George Woodcock](#), [Vic Feather](#) in Groot-Brittannië op de voet gevolgd.

Gebeurtenissen als '[Mei 1968](#)', de '[Praagse lente](#)', de zogenaamde [Culturele Revolutie](#) in China, de '[Anjerrevolutie](#)' in Portugal, de ontwikkelingen in Spanje na de dood van Franco en de strijd van de arbeiders in Polen werden, hetzij in aparte brochures, hetzij in de kolommen van het maandblad onder de loep genomen. En dan werd er nog geschreven over filosofische en economische kwesties.

Wat dat laatste betreft: *Daad & Gedachte* maakte in de loop van de jaren '80 van de vorige eeuw duidelijk dat zij iedere gedachte aan (of de verwachting van) een permanente, een zogenaamde doodscrisis van het kapitalisme ten enenmale van de hand wijst.

Op enkele van deze hier genoemde, en ook op nog niet genoemde onderwerpen, zal in volgende hoofdstukken nader worden ingegaan.

Zo niet! Maar hoe dan wel?

Daad & Gedachte heeft de kritiek op ‘de oude’ arbeidersbeweging, of liever gezegd: de analyse van wat als de wezenlijke betekenis daarvan moet worden gezien, altijd vergezeld laten gaan van een verwijzing naar en een analyse van de werkelijke beweging van de arbeiders. Behalve dat in het maandblad van de groep telkens weer werd betoogd dat zó, dat wil zeggen met de traditionele organisaties, de strijd van de arbeiders **niet** kan worden gevoerd, werd er ook telkens weer verwezen naar deze of gene actie, waaraan men kon zien hoe of het dan wel kan.

Nooit ofte nimmer heeft *Daad & Gedachte* zich daarbij aan ‘schoolmeesteren’ schuldig gemaakt. De diverse artikelen hadden niet de bedoeling om ‘lessen’ aan de arbeiders uit te delen, vertelden hun niet wat of zij moesten doen, maar poogden de lezers duidelijk te maken wat er van het praktische optreden van de arbeiders viel te leren.

Zolang er sprake is van een klassenscheiding in de samenleving en dus van een klassentegenstelling, zal er sprake zijn van klassenstrijd. In die klassenstrijd komt het er voor de arbeiders op aan om klassemacht te ontwikkelen en die macht van de arbeidersklasse of van een deel van de arbeidersklasse wordt door geen enkele partij en geen enkele vakbond ontwikkeld en **kan** daardoor niet ontwikkeld worden. Maar iedere keer dat arbeiders buiten partij of vakbeweging om zelfstandig actie voeren, ontstaan er bepaalde organen, die uitsluitend in het leven worden geroepen om een praktische en voor de hand liggende taak te vervullen, organen die uit de noodzaak van de strijd zelf worden geboren. Bij nadere beschouwing blijken die organen veelal in de kern van de zaak een macht (zij het dan het allereer-

ste begin van een macht) te kunnen ontwikkelen waartoe de oude arbeidersbeweging niet in staat is.

De hier al eerder genoemde Otto Rühle kwam, op grond van hetgeen hij tijdens de revolutionaire gebeurtenissen aan het einde van de Eerste Wereldoorlog had waargenomen, tot de overtuiging, dat de proletarische revolutie, die tot de omverwerping van het kapitalisme zal leiden, “geen zaak van een partij” is.¹³ [Rosa Luxemburg](#) verkondigde ooit de zienswijze, dat “achter iedere staking het veelkop-pige monster van de revolutie schuil gaat”.¹⁴ *Daad & Gedachte* heeft altijd beide opvattingen onderschreven. Zoals ooit al door Rühle en tijdgenoten de conclusie werd getrokken, dat **arbeidersraden** de natuurlijke en aangewezen strijdorganen van de werkenden zijn, zo kon er later – en vooral na de Tweede Wereldoorlog – telkens weer op worden gewezen, dat de door arbeiders tijdens ‘wilde’ stakingen gevormde comités **in wezen** zich niet van arbeidersraden onderscheiden en onder omstandigheden er de kiem van (kunnen) vormen.

Vandaar dat *Daad & Gedachte* meer dan eens vragen aansneed als: “wat is arbeidersmacht?”, “wat zijn arbeidersraden?”, “wat is de betekenis van ‘wilde’ stakingscomités?”. En als nauw daarmee samenhangend beschouwde de groep ook de vraag “wat is arbeiderseenheid?”

Op deze laatste vraag heeft *Daad & Gedachte* een paar maal een antwoord gegeven dat nogal verschilt van het antwoord dat door anderen op een dergelijke vraag gegeven wordt. Voor velen, voor de meesten zelfs, is de eenheid van de arbeiders iets dat de voorwaarde voor hun strijd vormt, met andere woorden iets wat aan hun strijd vooraf dient te gaan. ‘Zonder eenheid geen strijd’, zo kan men hun zienswijze samenvatten. *Daad & Gedachte* daarentegen stelt: ‘Zonder strijd geen eenheid!’

Arbeiders, aldus de zienswijze van de groep, houden er nu eenmaal in het dagelijks leven allerlei zeer verschillende opvattingen, denkbeelden en overtuigingen op na. Er bestaan tussen hen religieuze verschillen en ook ideologische verschillen. De ene arbeider is protestant, weer een ander katholiek, een derde volstrekt niet godsdienstig; er zijn ook anarchistische en sociaaldemocratische arbeiders; er waren stalinistische arbeiders (of ze er nu nog zijn is de vraag) en mogelijk waren (of zijn) er

ook arbeiders die bij Trotski, Mao Zedong of Fidel Castro zwoeren (of zweren). In het dagelijks leven is er van eenheid onder de arbeiders geen sprake en kán daarvan geen sprake zijn. De eenheid komt echter wel in en **door** de strijd tot stand, omdat de strijd van de arbeiders geen zaak is van geloofsovertuiging of ideologie, maar van praktische noodzaak.

De opvatting dat de eenheid de voorwaarde van de strijd is en daaraan vooraf moet gaan, heeft *Daad & Gedachte* altijd gehouden voor een typische opvatting van die groepen, die zichzelf als ‘de voorhoede van het proletariaat’ beschouwen en die onder ‘eenheid’ altijd stilzwijgend zoiets als de ideologische eenheid verstaan. Wie begrijpt, dat het met de arbeiderseenheid nu eenmaal anders is gesteld, die begrijpt ook, waarom na het einde van een actie of staking, als de eenheid van opvatting ten aanzien van praktische kwesties geen vereiste meer vormt, de levensbeschouwelijke of ideologische verschillen terugkeren en dientengevolge, naar wij eerder al hebben vastgesteld, ook de tijdens zo'n actie gevormde organen of comités ten dode zijn opgeschreven.

Er is meer wat *Daad & Gedachte* naar voren heeft gebracht om de ontoereikendheid of ondoeltreffendheid van de methoden van de traditionele arbeidersbeweging aan te tonen. Tijdens een staking in de haven van Rotterdam trokken kleine groepjes stakers naar bedrijven waar de arbeid nog niet was neergelegd. Ze probeerden het personeel van die bedrijven, zonder veel succes, tot deelname aan de strijd te bewegen. *Daad & Gedachte* wees erop, dat wanneer alle stakers of, indien dat niet mogelijk is, zeer grote groepen stakers langs bedrijven trekken waar nog gewerkt wordt, de arbeiders daar de omvang en betekenis van de strijd en het elan waarmee deze wordt gevoerd, met eigen ogen kunnen aanschouwen. Dan behoeven er weinig woorden te worden gesproken. Een dergelijk appel op de solidariteit is doorgaans onweerstaanbaar.

Dergelijke notities waren door *Daad & Gedachte* niet in de een of andere huiskamer ‘uitgedacht’ of met een behoorlijke portie fantasie verzonnen. Ze waren de neerslag van praktische ervaringen, ze vatten alleen maar samen wat zelfstandig strijdende arbeiders voordien al bij andere gelegenheden hadden laten zien. Dat

werd er vanzelfsprekend door de groep bij vermeld. Aan die vermelding werd dan nog toegevoegd, dat het steeds weer **zelfstandig strijdende** arbeiders zijn geweest die op die wijze (met succes) zijn opgetreden en **niet** de partijen of de vakbonden. Dat om de eenvoudige reden, dat een dergelijke wijze van optreden in het geheel niet bij de bonden past.

Dit alles wil niet zeggen, dat *Daad & Gedachte* – hoewel de groep de gewoonte heeft, om altijd uit te gaan van de werkelijkheid en altijd redeneert op basis van de praktijk – zich nimmer bepaalde gedachten maakte omtrent de toekomstige ontwikkelingen of over toekomstige maatschappijvormen. Op een bepaald moment werden die gedachten in een brochure neergelegd.¹⁵ In die brochure werden zeer summier de omtrekken van een socialistische samenleving geschetst. Maar ook dat geschiedde niet met een natte vinger of met behulp van koffiedikkijkerij. Waar bij deze schets van werd uitgegaan was bepaald ook een bestaande werkelijkheid, een praktische ervaring.

Vanzelfsprekend was het geen socialistische werkelijkheid. De lezer heeft er reeds kennis van genomen, dat *Daad & Gedachte* van mening is dat er nergens op de wereld van socialisme sprake is en dat er overal hetzij in de een of andere vorm kapitalisme bestaat, hetzij voor-kapitalistische productieverhoudingen heersen. Het was juist het inzicht in wat weliswaar als ‘socialisme’ wordt gepresenteerd, maar wat geen socialisme is, waardoor het mogelijk werd omtrent een socialistische samenleving enkele principiële en fundamentele uitspraken te doen.

Wat de nu door ons bedoelde brochure betreft, daarin werd het socialisme als volgt gedefinieerd:

Een samenleving waarin niemand zich kan verrijken ten koste van een ander; een samenleving waarin niemand kan profiteren van de arbeid van anderen en iedereen slechts zoveel aan de gemeenschap kan onttrekken als hij aan de gemeenschap heeft gegeven; een samenleving waarin de ene mens niet alleen juridisch gelijk is aan de ander, zoals in de kapitalistische maatschappij, maar ook economisch.

In deze brochure, en men kan dat beschouwen als haar wezenlijke strekking, wordt dit nader gepreciseerd met de nadrukkelijke conclusie dat

---

een socialistische maatschappij derhalve een maatschappij is waarin niemand boven een ander lid van de samenleving is bevoorrecht.

Met de titel van het geschrift werd uitgedrukt, dat de tekst een antwoord probeerde te geven op de vaak gestelde vraag, **hoe** zo'n samenleving dan wel mogelijk kon worden en hoe men zich die enigermate diende voor te stellen. De publicatie ervan heeft destijds binnen de groep een uitvoerige discussie uitgelokt. In een tweede druk is die discussie, die eerder op de pagina's van het maandblad werd gevoerd, aan de – ongewijzigde – oorspronkelijke inhoud toegevoegd.

Die toevoeging is typerend voor *Daad & Gedachte*. De groep heeft namelijk altijd op het standpunt gestaan, dat het volstrekt niet nodig is om naar buiten interne meningsverschillen te verdoezelen. Integendeel, de groep heeft steeds gemeend dat iedere lezer gerust van dat soort verschillen in opvatting op de hoogte mocht zijn en dat zulke discussies juist ook voor de lezer betekenis konden hebben en hem stof tot denken konden geven. *Daad & Gedachte* vindt dat niet de groep voor de lezer diende te denken, zoals partijen menen voor hun leden of zelfs voor een hele bevolking te moeten doen.

¹³ Otto Rühle, [Die Revolution ist keine Parteisache](#), 1920.

¹⁴ Rosa Luxemburg, *Um das Koalitionsrecht*, in: *Gesammelte Werke*, uitgave van 1928, Band IV, blz. 170.

¹⁵ *Maar hoe dan ... ? Enige gedachten over een socialistische samenleving*, 3e druk (met toegevoegde discussie), 36 blz. In 1989 is nog een 4e druk uitgegeven.

Het dwaallicht van Mao en de rijzende ster van Deng Xiaoping

In 1967 begon in China wat men in Beijing, en in gedachteloze navolging van het daar heersende spraakgebruik weldra overal elders, de ‘**Grote Socialistische Culturele Revolutie**’ noemde. Sindsdien heeft *Daad & Gedachte* zich regelmatig met de gebeurtenissen in de Chinese Volksrepubliek bezig gehouden. Nog in de loop van datzelfde jaar 1967 verscheen er in het maandblad van de groep een vervolgsérie onder de titel *Stellingen over de Chinese revolutie*.¹⁶ Het was de bedoeling geweest dat de groep de jongste ontwikkelingen in de Chinese Volksrepubliek zou commentariëren. Wat uit de pen kwam was uiteindelijk een sociale analyse van de Chinese revolutie als zodanig.

De in die *Stellingen* ontwikkelde zienswijze verschilde fundamenteel van die der maoïsten. Maar de *Stellingen* verkondigden ook heel wat anders dan te beluisteren viel uit de mond van leninisten van iedere schakering, die van de trotskisten inbegrepen. Tevens stonden de opvattingen van *Daad & Gedachte* lijnrecht tegenover datgene wat door de burgerlijke waarnemers werd gezegd.

Daad & Gedachte – we hebben het indirect hiervoor reeds opgemerkt – stond en staat niet op het standpunt dat er in 1911 in China een burgerlijke omwenteling plaatsvond en dat met de overwinning van de legers van Mao Zedong in 1949 de

zegepraal van de proletarische revolutie een feit was. Het laatste, en dat pleegt vaak genoeg te worden vergeten, werd overigens al evenmin gezegd door Mao zelf.

Daad & Gedachte beschouwde dat wat er in 1949 gebeurde als de voltooiing van de revolutie die in 1911 begonnen was. Alles wat tussen 1911 en 1949 geschiedde, zag de groep als evenzovele fasen van het revolutionaire proces, dat ten gevolge van allerlei omstandigheden in China trager verliep dan bij alle voorafgegane burgerlijke revoluties elders.

In de *Stellingen* werden de fasen van de Chinese revolutie beknopt beschreven aan de hand van een analyse van de Chinese maatschappijverhoudingen en de daarop berustende klassentegenstellingen.

Kort samengevat karakteriseerde *Daad & Gedachte* de Chinese maatschappelijke ontwikkeling als: de verandering van voor-kapitalistische productieverhoudingen in kapitalistische. Na 1949 ontstond er in China een op loonarbeid gebaseerde samenleving met een duidelijk staatskapitalistische vorm. Zo gezien vertoonde de ontwikkeling in China in vele opzichten overeenkomsten en parallellen met de ontwikkeling in Rusland, met dien verstande dat de boerenmassa in China in verhouding tot de rest van de Chinese bevolking nog veel groter was dan de Russische boerenmassa in verhouding tot de overige bevolking van Rusland. Daar komt dan als tweede belangrijk verschil nog bij, dat de maatschappelijke ontwikkeling in Rusland veel verder was voortgeschreden. Dat verklaart niet alleen waarom de Chinese revolutie een ander tempo had dan de Russische, het verklaart ook de (soms verdoezelde) verschillen in opvatting tussen de Russen ([Stalin](#) voorop) en bijvoorbeeld Mao Zedong.

Het is hier natuurlijk niet de plaats om de inhoud van de *Stellingen* uitgebreid weer te geven. We denken dat de lezer aan het bovenstaande genoeg heeft om te begrijpen, dat *Daad & Gedachte* de zogenaamde Culturele Revolutie niet als een nieuwe revolutie en zeker niet als een **socialistische** revolutie beschouwde. Er was, aldus de groep, in het staatskapitalistische China een omvangrijke (partij)-bureaucratie ontstaan. Mao Zedong was daarvan een typische vertegenwoordiger. Naarmate de kapitalistische ontwikkeling voortschreed werd die bureaucratie – net

als in Rusland – hoe langer hoe meer een anachronisme. Zij paste niet meer bij de feitelijke verhoudingen, die het aanzijn hadden geschonken aan een klasse van managers. In het China van de tweede helft van de jaren '60 van de vorige eeuw barstte het onvermijdelijke conflict los tussen deze managers en de bureaucratie en wel met bijzonder hevig geweld. Die uitbarsting werd door de woordvoerders van de partijbureaucratie de ‘culturele revolutie’ genoemd.

Deze zogenaamde culturele revolutie was volgens *Daad & Gedachte* een worsteling van de partij uit zelfbehoud, een worsteling tegen de managersklasse, die van China's kapitalistische ontwikkeling het product was. Zoals Mao de partijbureaucratie vertegenwoordigde, zo werd de nieuwe klasse van de managers vertegenwoordigd door bijvoorbeeld Liu Shaoqi (die in de jaren '60 staatshoofd was) en Deng Xiaoping. De worsteling tussen bureaucratie en managers kostte Liu Shaoqi het leven en Deng Xiaoping de functie die hij toen bekleedde.

Liu Sjaopi en Deng waren voorstanders van hervormingen, die de Chinese economie van bureaucratische kluisters zouden bevrijden. Ze werden om die reden ervan beschuldigd, dat ze in China het kapitalisme wilden invoeren. Dat was vanuit het standpunt van *Daad & Gedachte* een onzinnige beschuldiging, om de eenvoudige reden, dat er in China al sprake was van de kapitalistische productiewijze en iets wat er al is **niet** behoeft te worden ingevoerd.

Daad & Gedachte zag de hervormingen die Liu Shaoqi en Deng op het oog hadden, als iets dat op den duur niet kon worden tegengehouden en de groep beschouwde de zege van de managersklasse, waarvan de toekomst onlosmakelijk met de hervormingen verbonden was, als onvermijdelijk. Naarmate de managersklasse aan betekenis en invloed won, zou in de loop van de worsteling met de bureaucratie van de laatste niet alleen de nederlaag zich aftekenen, maar moesten zich ook wijzigingen voordoen in de traditionele en officiële partij-ideologie.

Toen na Mao's dood diens weduwe en enkele van zijn naaste medewerkers werden gearresteerd en veroordeeld, toen al onder Mao's directe opvolger aarzelend een nieuwe koers werd ingeslagen, toen al spoedig de rehabilitatie van Deng Xiaoping volgde, zag de groep *Daad & Gedachte* in dat alles de bevestiging van haar ana-

lyse. Naarmate Deng's ster rees kon men ook de eens 'onfeilbaar' geachte 'grote roerganger' Mao een 'dwaallicht' horen noemen.

Daad & Gedachte, steeds al van mening dat de voornamelijk politieke ideeën van Mao Zedong, anders dan het werd voorgesteld, met het marxisme weinig of niets te maken hadden en daaraan uitsluitend een bepaalde terminologie ontleenden, beschouwde desondanks Mao niet als een dwaallicht. De groep beschouwde hem als de man die precies paste in een bepaald tijdvak, in een bepaalde periode van de Chinese revolutie, en dat tijdvak als het ware verpersoonlijkte. Toen het tijdvak van Deng en andere managers was aangebroken, toen de maatschappelijke ontwikkeling Deng en zijn naaste medewerkers naar de voorgrond drong, moest Mao Zedong en moest zijn gedachtengoed iets onwezenlijks en iets van het verleden worden.

Daad & Gedachte heeft alles wat er sinds het aan de macht komen van Deng Xiaoping in China gebeurde op de voet gevolgd. In het maandblad van de groep werd aandacht geschonken aan de partijcongressen, aan de wisselingen aan de top en aan de betekenis van de hervormingen, die in de loop van tien jaar van steeds grotere betekenis werden. In de loop van die tien jaar verschenen er bovendien nog enkele opstellen waarin de tijdens de Mao-periode door Zhou Enlai gevoerde buitenlandse politiek als de typische politiek van een kapitalistische mogendheid werd gekarakteriseerd.

Naar de overtuiging van *Daad & Gedachte* konden en kunnen de in China doorgevoerde hervormingen onmogelijk worden teruggedraaid. Die overtuiging is niet aan het wankelen gebracht door de gebeurtenissen in de voorzomer van 1989. In de daarop volgende herfst verschenen in het maandblad van groep twee artikelen waarin uiteengezet werd, waarom er geen reden was om te veronderstellen, dat het op het Plein van de Hemelse Vrede aangerichte bloedbad de inleiding vormde van een nieuwe fase waarin de hervormingen ongedaan zouden worden gemaakt. In die artikelen werd ook een poging ondernomen om de positie van Deng Xiaoping nauwkeurig te bepalen en misverstanden uit de weg te ruimen die er – 'links'

en ‘rechts’ – omtrent zijn persoon bestaan. Dat alles mede aan de hand van (vertaalde) Chinese bronnen.

Wat hierbij *Daad & Gedachte* bovenal gedreven heeft is een streven, dat de groep zolang zij bestaat gekenmerkt heeft. Het streven namelijk om opruiming te houden onder illusies, mythen en sociale sprookjes.

¹⁶ Van de destijds verschenen artikelenserie is later een brochure gemaakt: *Stellingen over de Chinese revolutie*. In de brochure zijn aan de Stellingen-serie drie artikelen toegevoegd, die respectievelijk gewijd zijn aan China's contrarevolutionaire diplomatie, aan het tiende partijcongres en aan de invloed van de Chinese wijsgeer Confucius.

De verbeelding aan de macht of de macht aan de verbeelding?

In mei 1968 wierpen Parijse studenten barricades op in de Parijse studentenwijk en leverden zij slag met de politie. In alle kranten – in en buiten Frankrijk – verschenen spectaculaire foto 's van omvergeworpen en brandende auto's en menigten die over de brede boulevards trokken. Op een gegeven moment verliet president De Gaulle de hoofdstad om zich naar het [Franse bezettingsleger in West-Duitsland](#) te begeven. Even leek de heerschappij van de bourgeoisie te wankelen en leek de [Vijfde Republiek](#) alleen nog maar te kunnen worden gered door de troepen van [generaal Massu](#). Sindsdien is het de gewoonte geworden om te spreken van de (uiteindelijk mislukte) ‘mei-revolutie’. In Frankrijk zelf werd zij destijds wat verhullend aangeduid als “de gebeurtenissen”.

Daad & Gedachte heeft er terstond met nadruk op gewezen, dat het bepaald niet de studentenactie was, die De Gaulle ertoe bewoog om naar het hoofdkwartier van Massu te gaan. Het optreden van de studenten, aldus de groep, kon beslist niet als een ‘revolutie’ worden beschouwd. Indien de studenten en hun medestrijders, of liever medebetogers, succes zouden hebben gehad, dan zou er waarschijnlijk in de plaats van de gaullistische regering-[Pompidou](#) een regering onder leiding van de centrum-linkse [Pierre Mendes-France](#) aan het bewind zijn gekomen. Maar van enige verandering in de productieverhoudingen zou geen sprake zijn geweest. De studenten mochten de leuze aanheffen, dat zij – in plaats van de wat fantasieloze politiek van de regerende klik – ‘de verbeelding aan de macht’ wilden helpen, wie

in hun, inderdaad fotogeniek, optreden een 'revolutie' meende waar te nemen, was volgens *Daad & Gedachte* in de macht geraakt van de verbeelding.

Overigens liet de groep er geen enkele twijfel over bestaan, dat al mocht De Gaulle zich dan niet door de roerige studenten bedreigd hebben gevoeld, er inderdaad wel degelijk alle redenen voor hem bestond om de situatie uiterst kritisch te achten. Reeds eerder dan de studenten waren namelijk de Franse arbeiders al in beweging gekomen. En later wel zo massaal als het sinds de beroemde vooroorlogse bedrijfsbezettingen van juni 1936 niet meer was voorgevallen.

De beweging was volledig spontaan en verraste alle politieke partijen en alle drie de vakcentrales. Als een olievlek breidden de stakingen met bedrijfsbezettingen zich uit over het gehele land. In sommige industriesteden, zoals bijvoorbeeld in 't oost-Franse Sochaux waar de Peugeot-fabrieken gevestigd zijn, kwam het tot een treffen tussen arbeiders en ordehandhavers. Daarbij bleven de arbeiders meester van het terrein. De productie werd volledig lamgelegd. Het was ten gevolge van de actie van de arbeiders dat de regering van Pompidou en De Gaulle aan het eind van haar latijn was.

De actie van maar liefst 9 miljoen Franse arbeiders was, ook al doordat zij zich in de bedrijven en niet op straat afspeelde, veel minder spectaculair dan het studentenoptreden. Er werd al korte tijd later door niemand meer over gerept. Mei 1968: dat waren de brandende barricaden in de Parijse Rue Gay Lussac. Maar *Daad & Gedachte* betoogde toen, en iedere keer dat de Franse gebeurtenissen van toen werden opgerakeld, met klem dat de arbeidersactie destijds veel en veel belangrijker was geweest. In feite, aldus de groep, waren er in '68 twee totaal verschillende dingen tegelijkertijd aan de hand. De studenten meenden, dat zij bezig waren de maatschappelijke verhoudingen om te wentelen, maar vormden daarvoor in feite geen gevaar. De arbeiders waren voor concrete, praktische eisen in beweging gekomen. Aan omwenteling van de maatschappelijke verhoudingen dachten zij in het geheel niet. Niettemin vormde juist hun optreden voor de burgerlijke samenleving een gevaar. Ziedaar dan alsnog een voorbeeld dat het denken van de arbeiders over hun eigen handelen vaak anders is dan wat hun doen wezenlijk betekent.

De Gaulle en Pompidou en met hen het burgerlijke Frankrijk werden, als men het zo noemen mag, gered door de oude arbeidersbeweging en dan in het bijzonder door de Franse bolsjewieken. Het zijn de Franse ‘Communistische’ Partij en het ‘communistische’ Franse vakverbond CGT geweest die de zelfstandig strijdende arbeidersklasse weer in het gareel hebben gebracht. Dat feit – en *Daad & Gedachte* verzuimde uiteraard niet erop te wijzen – onderstreepte voor de zoveelste keer het werkelijke en wezenlijke karakter van die (en soortgelijke) organisaties.

“Wij moeten”, verklaarde de secretaris van de CGT, een zekere George Seguy, “in de trein springen die al in beweging is.” Met de in beweging zijnde trein werd natuurlijk de aan de gang zijnde beweging van de arbeiders bedoeld. Het leed geen enkele twijfel dat Seguy in de trein wilde komen om aan de noodrem te kunnen trekken. Hij is daarin geslaagd ook.

Wat ‘de gebeurtenissen’ inmiddels overtuigend hebben aangetoond, is dat organisaties die er altijd prat op gaan, dat ze de ‘voorhoede’ van de arbeiders vormen, achter de arbeiders aanhinken en dat deze die organisaties totaal niet nodig hebben om in actie te komen en ze als kiespijn kunnen missen wanneer ze eenmaal in actie zijn. Daar ligt voor *Daad & Gedachte* de betekenis van de meidagen van 1968.

Een “lente” in Praag en anjers in Portugal

Het is de opvatting van *Daad & Gedachte*, dat het de productieverhoudingen zijn die het karakter van de maatschappij bepalen, dat daarom kapitalistische productieverhoudingen de basis vormen van een kapitalistische maatschappij en dat daaraan niets verandert, wanneer men op een dergelijke samenleving een ander etiket plakt, dat wil zeggen: haar anders karakteriseert dan met haar basis in overeenstemming is. Als gevolg van die opvattingen beoordeelde de groep bepaalde ontwikkelingen vaak geheel anders dan de burgerlijke bladen. Vaak genoeg ook deelde zij geenszins de verwachtingen die daardoor bij ‘linkse’ groepen of organisaties werden gewekt. Het is niet moeilijk om daarvan voorbeelden te geven.

Nog in hetzelfde jaar dat in Frankrijk – voor de tweede keer in de geschiedenis – massaal de bedrijven werden bezet, speelde zich in [Tsjecho-Slowakije](#) datgene af wat in de burgerlijke pers van alle schakeringen als “de Praagse Lente” werd aangeduid. Volgens *Daad & Gedachte* werd de betekenis ervan volledig misverstaan. De (overigens nog steeds heersende) opvatting, dat Alexander Dubcek en de econoom Ota Sik de representanten zouden zijn van een brede volksbeweging, die op ‘liberalisering’ uit zou lopen en in dat land wat men noemde een ‘socialisme met een menselijk gezicht’ zou vestigen, wees *Daad & Gedachte* als een vrome illusie van de hand. Met kracht ook werd in het maandblad van de groep ontkend, dat zich in Tsjecho-Slowakije, gelijk in sommige kranten werd beweerd, zoiets als een ‘revolutie’ zou hebben voltrokken.

Wat er wel plaats vond noemde *Daad & Gedachte* een ‘aflossing van de wacht’. Het blad schreef: “Ook het staatskapitalisme gehoorzaamt aan zijn eigen ontwikkelingswetten. De omstandigheden waaronder het in de Oost-Europese landen aan

de macht is gekomen, mogen de dictatuur van een bolsjewistische partij een tijdlang tot een historische onvermijdelijkheid maken, vroeg of laat komt het moment, waarop de politieke vormen van deze dictatuur niet langer stroken met de door haar zelf geschapen productie- en klassenverhoudingen. In Rusland heeft men het kunnen zien in de vijftien jaren die verstreken sinds Stalins dood. Wat de letterkundigen er de ‘dooi’ en de politici de ‘destalinisatie’ hebben genoemd, is niets anders dan het aan de macht komen van een ‘nieuwe klasse’ van uiterst nauw bij de productie betrokken managers, die geen behoefte meer hadden aan bevoogding en betutteling door een partij naar oude, dat wil zeggen stalinistische trant. Die bovendien dagelijks ervoeren hoezeer het rond die partij bestaande bedorven klimaat van onveiligheid en onzekerheid een rem vormde voor een gezonde, dat wil zeggen bij de gegeven stand der techniek aangepaste moderne en rationele productie.”¹⁷

Daad & Gedachte wees de opvatting, dat Dubcek c.s. naar een ‘socialisme met een menselijk gezicht’ streefden, natuurlijk ook daarom van de hand, omdat deze het eerdere bestaan van een ‘socialisme met een niet- of onmenselijk gezicht’ veronderstelde. Een dergelijke opvatting werd verworpen, niet omdat de desbetreffende verhoudingen **wel** menselijk zijn, maar omdat ze niet socialistisch werden geacht. *Daad & Gedachte* beschouwde de ontwikkelingen in Tsjecho-Slowakije als het aan de macht komen van een ‘nieuwe klasse’ van managers, waarvan de gestaag toenemende invloed voordien al in China en nog weer vroeger in Rusland werd geconstateerd. In die zienswijze werd de groep herhaaldelijk gesterkt. Vrij kort geleden door een opmerking van Dubcek zelf, dat er in 1968 in Tsjecho-Slowakije niet naar een omverwerping van de op dat tijdstip bestaande maatschappelijke verhoudingen werd gestreefd, maar slechts naar een hervorming daarvan. Jaren eerder vond *Daad & Gedachte* steun voor haar kijk op de gebeurtenissen in een verslag daarvan, geschreven door een van de inmiddels uitgeweken hoofdrolspelers.¹⁸ Maar reeds in 1968 – en nog voordat met inschakeling van Russische en Oost-Duitse tanks een einde werd gemaakt aan de hervormingen nog eer ze goed en wel van de grond waren gekomen – legden Tsjechische bronnen het wezen van de ‘Praagse lente’ duidelijk bloot.

Het voor het buitenland bestemde maandblad *Pragopress* bevatte een uitspraak van prof. Sik, die verklaarde.

Ik ben mij ervan bewust, dat de arbeidsdiscipline beter moet worden, dat het uit moet zijn met de slampamperij en dat er bij de productie geen onnutte uren verloren gaan.

In dezelfde publicatie verklaarde de agrarische specialist Boruvka

---

Er komt thans een volkomen nieuwe, jonge klasse naar voren, die is opgegroeid op een moderne, nieuwe materieel-technische basis, en ik ben ervan overtuigd, dat al het nieuwe en de vorming van een nieuwe klasse van agrarische producenten onverenigbaar is met de starheid, die er zo lang bij ons heeft geheerst ...

Op 1 maart '68 schreef het Tsjechische partijblad Rude Pravo:

Het proces van verandering, dat thans in ons land op gang is, begon op het terrein van de economie ... Het gaat erom aan de bedrijven ... het recht te geven zelf te beslissen over hun productie en hun investeringen, zelf te beslissen over hun organisatorische problemen ... In de Tsjecho-Slovaakse economie moet een grotere rol worden gespeeld door onafhankelijke bedrijven.

Het is, en dat zal onze lezers zeker niet ontgaan, alsof men Gorbatsjov hoort spreken. Maar dat kon *Daad & Gedachte* in het voorjaar van 1968 natuurlijk nog niet constateren. Twintig jaar later kon het blad wel schrijven, dat wat Gorbatsjov wil, als twee druppels water lijkt op datgene wat men destijds in Praag probeerde te verwezenlijken. Met een revolutie heeft noch het ene, noch het andere streven te maken. We komen daarop in ander verband nog terug.

Een tweede voorbeeld, dat de visie van *Daad & Gedachte* wezenlijk verschilde van de vrijwel algemeen gangbare, is het oordeel over de zogenaamde Anjerrevolutie van april 1974. De militaire coup, die een einde maakte aan het bewind van Salazars opvolger Caetano, aan het Salazarisme en aan de terreur van de politieke

politie **PIDE**, beschouwde de groep al meteen niet als het startsein of het ‘eerste bedrijf’ van een Portugese revolutie. Volgens *Daad & Gedachte* was de staatsgreep van de *Beweging van de strijdkrachten* een geslaagde poging om het dreigende gevaar van een revolutie te voorkómen. Die *Beweging*, aldus de groep, kenmerkte zich door een kleinburgerlijke basis. Zij was dientengevolge tegen de macht van de grote monopolies gekant, maar zij wilde overigens de maatschappelijke ontwikkeling van Portugal in ieder opzicht binnen de grenzen van de burgerlijke samenleving houden. Vandaar dat zich, na de zegepraal van die ‘Anjerrevolutie’ – zo genoemd omdat de strijdkrachten de lopen van hun geweren met deze bloemen hadden versierd – direct diepe tegenstellingen openbaarden tussen het officiële Portugal, het Portugal van de militairen en van de politieke partijen enerzijds en de Portugese arbeiders anderzijds.

In de kranten begon men over ‘de nieuwe Portugese democratie’ te spreken, zonder ook maar enige aandacht te besteden aan de in Portugal bestaande sociale verhoudingen, aan de krachtsverschillen tussen de klassen of aan de daaruit voortvloeiende perspectieven. De kranten deden, wat de eerste de beste kroegbaas niet doet als hij klanten aan de tap treft die willen poffen, zij geloofden de Portugese militairen op hun woord toen deze verklaarden een ‘omwenteling’ teweeg te hebben gebracht. Menig naïeve idealist geloofde hen nog steeds toen de soldaten – niet eens altijd met het geweer ‘vreedzaam’ bij de voet – de wacht bij de **burgerlijke** maatschappij betrokken met het fraaie woord ‘socialisme’ op de lippen.

Wie zich niet door woorden lieten misleiden, dat waren de Portugese arbeiders. Het kapitalisme bestond er voor de 25^e april 1974 en het bleek juist als gevolg van hetgeen er die dag gebeurde zijn vleugels te kunnen uitslaan. De tegenstelling tussen de Portugese arbeidersklasse en de overige groepen in de Portugese samenleving trad daardoor alleen maar duidelijker aan de dag. Iedere keer dat arbeiders in Portugal zich roerden, vonden zij het officiële Portugal als tegenstander op hun weg. Stakingsbewegingen werden, soms met brutaal geweld, onderdrukt; landarbeiders kregen te verstaan dat de onteigening van het grootgrondbezit niet paste in de samenleving zoals die zich ontwikkelde.

Anderhalf jaar na de zogenaamde Anjerrevolutie maakte *Daad & Gedachte* de balans op. Het optreden van de strijdkrachten en van de politieke partijen, die zich

– met inbegrip van ‘communisten’ en ‘socialisten’ – zonder uitzondering arbeidersvijandig gedroegen, werd uitvoerig geanalyseerd, evenals de strijd van de werken-
den.¹⁹ Vooral aan die strijd, waarvan vrijwel niemand ooit repte, werd aandacht
geschonken. Het was een poging om aan te tonen hoe absurd het wel was om ook
maar een ogenblik te veronderstellen, dat na de 25^e april 1974 Portugal op weg
was naar het socialisme.

¹⁷ *Daad en Gedachte*, april 1968, p. 1.

¹⁸ [Zdenek Mlynar](#), *De kou komt van Moskou*. Het boek verscheen oorspronkelijk in het Duits. Er een Franse ver-
taling. Voor zover wij weten bestaat er geen Nederlandse vertaling.

¹⁹ Die analyse werd gegeven in een brochure van 34 blz., getiteld *Het andere Portugal*. Met die titel werd uitge-
drukt, dat in de tekst minder het officiële Portugal, dan wel vooral het Portugal van de arbeiders het onderwerp
vormde.

Van het bijzondere naar het algemene

Wat in Tsjecho-Slowakije gebeurde in 1968, wat er in de Chinese Volksrepubliek aan de hand was in 1967 en daarna en wat een aantal jaren eerder al in Rusland kon worden geconstateerd, dat kwam naar het oordeel van *Daad & Gedachte* in zoverre met elkaar overeen, dat het in al die gevallen ging om een conflict, zo men wil om een worsteling, tussen de traditionele, oude partijbureaucratie en een nieuwe, in opkomst zijnde managersklasse. Maar het vaststellen van deze overeenkomst hield niet in, dat de groep een soort van schema hanteerde en alle, soms zeer grote verschillen, over het hoofd wenste te zien.

Waar het *Daad & Gedachte* bij de analyse van maatschappelijke ontwikkelingen om te doen is, dat is het opsporen van de wezenlijke betekenis ervan. Die kan slechts worden gevonden door af te zien van incidentele toevalligheden, bijkomstigheden en nuances. Niet het bijzondere, maar het algemene vormt het wezenlijke. Om dat te ontdekken moet men van het bijzondere abstraheren. Dat wist Marx toen hij, met voorbijzien van de bijzondere historische omstandigheden waarin het Britse proletariaat in de eerste helft van de 19^e eeuw verkeerde, doordrong tot dat, wat de wezenlijke positie van de arbeidersklasse in de kapitalistische samenleving is. Op dat verschil tussen het bijzondere en het algemene en op de betekenis ervan werd een aantal jaren later nog eens de nadruk gelegd door [Josef Dietzgen](#).

Het belang van diens uiteenzettingen heeft de groep *Daad & Gedachte* altijd buitengewoon groot gevonden. Zij huldigde wat dat betreft dezelfde opvattingen als de [Groep van Internationale Communisten](#) (GIC) en de voorlopers daarvan. Om die reden bijvoorbeeld verzorgde de groep een herdruk van de ooit door Herman

Gorter verzorgde Nederlandse vertaling van een van Dietzgens belangrijkste geschriften: *Het wezen van de menselijke hoofdarbeid*.

Het was niet het enige geschrift dat *Daad & Gedachte* over dit onderwerp en daarmee verband houdende onderwerpen het licht deed zien. In het midden van de jaren '70 van de vorige eeuw publiceerde de groep in brochurevorm een reeks van artikelen die ooit in de vorm van vervolgartikelen waren verschenen in het 14-daags orgaan *Spartacus*. Ze waren geschreven door Theo Maassen (1891-1974), die met recht de geestelijke vader van *Daad & Gedachte* kan worden genoemd. Hij maakte destijds deel uit van de Spartacusredactie. Theo kwam te overlijden vóór zijn opstellen in brochurevorm het licht zagen.

Materie en materialisme was de titel zowel van de artikelserie als van de brochure. De auteur slaagde erin de filosofie van Dietzgen op uiterst heldere wijze te populariseren. Maar hij deed meer. Hij roerde niet alleen een aantal filosofische kwesties aan, waarvan hij het belang uiteenzette, maar hij behandelde ook – en daarop had de titel betrekking – het verschil tussen twee soorten materialisme: het materialisme dat iets met het stoffelijke, met de materie heeft te maken, en daar tegenover het materialisme dat zich van die naam bedient om aan te geven dat het – in tegenstelling tot het idealisme – uitgaat van de werkelijkheid, van het zintuigelijk waarneembare en de ervaring.

Het geschrift behelsde meer dan in het bovenstaande wordt vermeld. Het toonde het verband aan tussen bepaalde filosofieën en het bestaan van bepaalde klassen. Het liet bovendien in een van de hoofdstukjes zien, dat de materialistische filosofie van [Lenin](#) in ieder opzicht overeenkomst vertoonde met het 18-eeuwse materialisme, dat in Frankrijk de filosofie was van de opkomende bourgeoisie. Die overeenkomst, zo betoogt de schrijver, valt hieruit te verklaren, dat de opkomende bourgeoisie in Frankrijk een strijd voerde tegen dezelfde machten als waartegen de revolutionairen in het tsaristische Rusland de strijd hadden aangebonden.

In de gebundelde artikelen over materie en materialisme wordt, zoals te verwachten viel, ook het verschil behandeld tussen het idealisme en het van de werkelijkheid uitgaande materialisme, dat ook dialectisch materialisme wordt genoemd, omdat het ontkent dat er ook maar iets zou bestaan dat absoluut is.

In een *Woord vooraf* schreven de uitgevers van de brochure destijds:

Het onderwerp dat ... aan de orde wordt gesteld lijkt op het eerste gezicht alleen maar interessant voor kamergeleerden, die zich met filosofie bezig houden ... De werkelijkheid is anders. Wie de moeite neemt het geschrift van het begin tot het einde te lezen ... zal ontdekken dat hier een probleem wordt aangesneden, dat weliswaar een theoretisch karakter heeft, maar dat tegelijkertijd van grote praktische betekenis is. En als wij zeggen: van praktische betekenis, dan houdt dat in: van betekenis voor ons dagelijks leven en dus ook van betekenis voor de dagelijkse strijd van de arbeidersklasse.

Hieraan hebben wij ook heden niets toe te voegen. Wij beschouwen de tekst, dank zij het feit dat daarin **algemene** problemen worden behandeld en ook omdat nog eens getoond wordt hoezeer het bewustzijn bepaald wordt door het maatschappelijk zijn, als een van de belangrijkste geschriften die *Daad & Gedachte* heeft doen verschijnen.²⁰

²⁰ *Materie en materialisme*, 32 blz.

Over Lech Walesa en 'Solidariteit'

In december 1970 staken de arbeiders op de scheepswerven in de havensteden aan de Poolse Oostzeekust. In de achterliggende herfst zijn er in diverse industriële centra, vooral in Silezië, ook al stakingen geweest. Die van de werfarbeiders overtreft de voorafgaande acties nog verre in betekenis. In korte tijd krijgt de staking het karakter van een opstand. De directe aanleiding ertoe is de prijsstijging van de voornaamste levensmiddelen. De woede daarover gaat gepaard met een even grote woede over de lage lonen en over de schaarste aan tal van andere gebruiksgoederen. De regerende partij moet het ontgelden. In Gdansk en andere havensteden worden de partijgebouwen belegerd door de in verzet gekomen massa. Er spelen zich tonelen af die de herinnering doen opkomen aan de dagen van de Hongaarse arbeidersopstand van 1956. In Polen hebben zij zich niet meer voorgedaan sinds de opstand in Poznan in datzelfde jaar '56.

Al in januari 1971 komt *Daad & Gedachte* met een eerste, voorlopig commentaar. Van dat moment af is de groep de ontwikkelingen in Polen en de strijd van de Poolse arbeidersklasse nauwlettend blijven volgen. De Poolse arbeidersklasse legde een opmerkelijk grote strijdvaardigheid aan de dag, die niet getemperd bleek door de brutale onderdrukking waarmee aan het optreden van de werfarbeiders tenslotte een einde was gemaakt.

Daad & Gedachte interesseerde zich ook vooral daarom voor het doen en laten van de Poolse arbeidersklasse, omdat haar strijd een **zelfstandige** strijd was en gezien de politieke verhoudingen in Polen ook alleen maar een zelfstandige strijd **kon** zijn. Alle bestaande organisaties vertegenwoordigden niet de belangen van de werkenden, maar de belangen van de Poolse heersende klasse. En telkens opnieuw

bleek, dat juist de zelfstandige strijd van niet op aandrang van de een of andere organisatie, maar geheel spontaan in beweging gekomen arbeiders, door de heersende klasse als uiterst gevaarlijk en bedreigend wordt ervaren en daardoor zeer effectief kan zijn.

Al bijzonder duidelijk bleek dat in juni 1976, zes jaar na de dramatische gebeurtenissen aan de Baltische kust. Op de 24ste van die maand kondigde president [Jaroszewicz](#) een algehele prijsverhoging aan. Dat lokte de volgende dag een dermate massaal en spontaan verzet van de arbeiders uit, vooral in de fabrieksstadjes Ursus en Radom, dat de regering haastig door de knieën ging. De aangekondigde prijsverhoging ging niet door.

Vier jaar later – in de zomer van 1980 – ontstond er door toenemende duurte, nog altijd lage lonen en steeds voortdurende schaarste aan hoognodige gebruiksgoederen, wederom een massale beweging onder de Poolse arbeiders. Zij stelde al hun vorige optredens in de schaduw. En weer was de aankondiging van een prijsverhoging (van het vlees ditmaal) de directe aanleiding. Van een uitvoerige beschrijving van het verloop van de strijd zien we hier natuurlijk af.²¹ We volstaan slechts met op te merken, dat de staking op de Leninwerf in Gdansk eind augustus uitbrak nadat een hele reeks van spontane stakingen, nu eens hier, dan weer in een ander deel van het land, daaraan vooraf was gegaan.

Met die staking op de Leninwerf bereikte de strijd een hoogtepunt. Andermaal – net als in 1976 – werd de regering gedwongen tot concessies. Vice-premier [Jagielski](#) komt onderhandelen met het stakingscomité van de bezetters. Resultaat: de zogeheten ‘Akkoorden van Gdansk’, waarbij het recht om te staken wordt erkend en onafhankelijke vakbonden worden toegestaan.

Algemeen werd en wordt de Leninwerf in Gdansk beschouwd als de plaats waar in de laatste augustusweken van 1980 de wieg van het vakverbond ‘Solidariteit’ heeft gestaan. En algemeen ook wordt de door Lech Walesa geleide vakbeweging ‘Solidariteit’ beschouwd als de werkelijke vertegenwoordiger van de Poolse arbeiders en als de enige organisatie die haar belangen behartigt. Maar met een dergelijke karakteristiek en met het algemene oordeel over Walesa is *Daad & Gedachte* het nooit eens geweest.

Al terstond in de septembermaand die op de in Gdansk gesloten akkoorden volgde, openbaarde zich een tegenstelling tussen ‘Solidariteit’ en de Poolse arbeiders, die sindsdien voortdurend groter is geworden. Nadat ‘Solidariteit’ als vakbeweging was erkend en staken officieel was toegestaan, kondigde Lech Walesa het einde van de nog altijd in het land voortdurende stakingen aan. De arbeiders, die het recht om te staken niet van Walesa hadden gekregen, maar het zelf veroverd hadden, bleken niet van plan zonder meer aan dat soort oproepen gevolg te geven. Anders dan Jagielski en de regering hadden verwacht had het in Gdansk gesloten compromis de revolutionaire druk van de massabeweging nauwelijks verminderd, laat staan opgeheven. In de maanden die volgden ging het in Polen in feite uitsluitend om de vraag, in hoeverre het vakverbond ‘Solidariteit’ greep op de arbeiders zou kunnen krijgen.

Was ‘Solidariteit’ in staat en wilde het een einde maken aan de stakingen die maar bleven aanhouden? Walesa wilde best. Hij liet zich op een gegeven moment per regeringshelikopter van Gdansk naar Ursus brengen en gebruikte daar al het gezag dat hij bezat om een staking in de tractorenfabriek op te heffen. Aan het feit dat hij er toen in slaagde het vuur van de strijd te blussen, dankt hij sindsdien zijn bijnaam van ‘de vliegende brandweerman’.

In het door stakingen almaar getroffen Polen was een enkele of waren zelfs enkele geslaagde bluswerkzaamheden in het oog van de regering natuurlijk onvoldoende. Jaruzelski, die Jaroszewicz als president was opgevolgd, bezag de ontwikkeling met argusogen. In december 1981 werd de staat van beleg afgekondigd en werd ‘Solidariteit’ verboden. Het commentaar van de groep *Daad & Gedachte* verschilde hemelsbreed van de meeste commentaren: ‘Solidariteit’ is niet in de illegaliteit gedrongen omdat deze vakbeweging naar het oordeel van de partij te machtig werd, maar juist omdat zij **niet machtig genoeg** bleek om de Poolse arbeiders onder de duim te houden.

Ruim zeven jaar heeft *Daad & Gedachte* telkens weer met allerlei feitenmateriaal deze zienswijze proberen te staven. Dat feitenmateriaal werd vooral tegen het einde van die zevenjarige periode voortdurend overvloediger, zeker toen het duidelijk

werd dat president Jaruzelski het uiteindelijk niet zonder de hulp van ‘Solidariteit’ kon rooien, ook al was die hulp in het begin dan te zwak bevonden. De telkens weer in Polen uitbrekende stakingen, in het bijzonder die in de mijnstreek en bij grote hoogovenbedrijven, lieten hem geen andere keus.

Een ronde-tafelconferentie leidde ertoe, dat het verbod van ‘Solidariteit’ werd opgeheven. Van zijn standpunt uit een wijs besluit, verklaarde *Daad & Gedachte*. Als was het om dat te onderstrepen, verkondigde Lech Walesa meteen, dat er direct een eind moest komen aan de stakingen.

De legalisering van ‘Solidariteit’ is het begin geweest van een reeks uiterst snel verlopende ontwikkelingen. Op het tijdstip dat deze regels worden geschreven [in 1990], is de Poolse samenleving aan politieke veranderingen onderhevig. Naar het oordeel van *Daad & Gedachte* wijst elk daarvan erop, dat de vakbeweging ‘Solidariteit’ thans beter beantwoordt aan de verwachtingen van de Poolse heersende klasse dan acht jaar geleden. In de sinds de oprichting van het vakverbond verstreken periode blijkt Walesa zich tot een brandblusser van formaat te hebben ontwikkeld. In het maandblad van de groep wordt dienovereenkomstig met de scherpst mogelijke kritiek over hem gesproken.

²¹ Een uitvoerige beschrijving van de klassenstrijd in Polen is te vinden in een door de groep uitgegeven, uit het Frans vertaalde brochure. De schrijver daarvan ontwikkelt daarin hetzelfde standpunt ten aanzien van de gebeurtenissen in Polen als *D&G*. De titel van de brochure laat daaromtrent geen enkele twijfel: *Regering, partij en ‘Solidariteit’ tegen de Poolse arbeiders*, 59 blz.

Over de organisatie van de zelfstandige strijd

Sprekend over de acties van de Poolse arbeiders hebben wij zopas opgemerkt dat deze niet op aandrang van enige organisatie plaats vonden en konden plaats vinden, maar dat zij spontaan waren en een typisch voorbeeld waren van zelfstandige arbeidersstrijd. Omtrent dat soort zelfstandige strijd, niet alleen die in Polen, maar waar dan ook, bestaat een hardnekkig misverstand, dat *Daad & Gedachte* uiteraard diverse keren getracht heeft uit de weg te ruimen. Het betreft het misverstand, dat het de spontane, dat wil zeggen de zelfstandige strijd van de arbeiders zou ontbreken aan enigerlei vorm van organisatie en dit de zwakte zou vormen van iedere spontane actie.

Het verschil tussen de traditionele arbeidersbeweging en de zelfstandige beweging van de arbeiders, aldus *Daad & Gedachte*, bestaat niet hierin, dat de eerstgenoemde over een goede organisatie zou beschikken, die de ander zou ontbreken. Het volstreekte tegendeel is waar. Bij het zelfstandig optreden van de arbeiders, bij spontane acties en bij de zogenaamde wilde stakingen is wel degelijk sprake van organisatie, en wel van een organisatie, die zich veel beter en veel doeltreffender getoond heeft dan de traditionele.

Arbeiders die zelfstandig strijden, dat wil zeggen buiten de traditionele organisaties om, plegen hun actie efficiënter en doeltreffender te organiseren dan welke vakbond het ooit kan doen. Dat is door de jaren heen het standpunt van *Daad & Gedachte* geweest. Om dat standpunt te onderbouwen werd meer dan eens gewe-

zen op voorbeelden uit de praktijk. Op het feit bijvoorbeeld, dat tijdens stakingen met bedrijfsbezetting soms iedere dag vergaderingen met **alle** stakers worden gehouden, dat daar wordt besproken wat voor taken er te vervullen zijn en dat in zo'n vergadering opdrachten aan het stakingscomité worden verstrekt. Daar ook wordt bijvoorbeeld uitgemaakt wie er aan de beurt is om te posten, wie er moet zorgen voor de maaltijden van de bezetters, enz.

Meermalen heeft *Daad & Gedachte* de vraag gesteld of zij, die werkelijk schijnen te geloven, dat zelfstandig en spontaan in actie komende arbeiders iedere vorm van organisatie ontberen, van mening zijn dat deze het ook maar een uur zonder organisatie zouden kunnen stellen. Om die vraag vervolgens in deze zin te beantwoorden, dat men al een bijzonder naïeve vreemdeling in Jeruzalem moet zijn om zoiets te veronderstellen.

De vaak gehoorde opmerking, dat bij officiële, door vakbonden uitgeroepen of gesteunde stakingen, de stakers kunnen profiteren van de stakingskassen, schijnt op het eerste gezicht een stevig argument te zijn voor de opvatting, dat het zonder die traditionele organisaties niet goed mogelijk is om strijd te voeren. Maar alleen op het eerste gezicht. Want in de eerste plaats weigeren de bonden die stakingskassen aan te spreken, wanneer de eisen van de arbeiders of de reeds door hen begonnen acties niet stroken met het beleid van de bond. En in de tweede plaats wijst de praktijk uit, dat er herhaaldelijk wekenlang en soms nog veel langer is gestaakt zonder dat er ook maar een cent uit de stakingskas naar de stakers vloeide. Dat was dan mogelijk, doordat de 'wilde' stakingen inderdaad toch heus wel een vorm van organisatie kennen, doordat zij spontaan gevormde steuncomités kennen, doordat het **organisatietalent** van de betrokkenen, hun naaste verwanten en met hen sympathiserenden bergen weet te verzetten en dat daarbij een zelfwerkzaamheid wordt ontplooid, zoals men nimmer heeft kunnen waarnemen bij acties die geheel en al door de vakbondsbureaucratie worden opgezet en tijdens welke de achterban maar rustig heeft af te wachten wat of de heren al dan niet verrichten.

Zeker, zij die van de zelfstandig-strijd-voerenden spreken als van een **niet permanent** georganiseerde arbeidersklasse hebben gelijk, voor zover zij onder de per-

manent georganiseerde arbeidersklasse het ledenbestand van de traditionele organisaties verstaan. Maar zij vergeten, dat als gevolg van de bestaande productieverhoudingen de arbeiders in de bedrijven zijn georganiseerd, dat de organisatie van de productie tevens de organisatie van de producenten inhoudt. De groep heeft er herhaaldelijk op wezen, dat **deze** organisatie, in de bedrijven, van veel groter betekenis is dan het lid zijn van de een andere bond die zich op het beslissende moment vierkant tegenover de arbeiders opstelt, omdat een vakbond nu eenmaal naast het voeren van ‘georganiseerd overleg’ ook nog te zorgen heeft voor het handhaven van de sociale vrede.

In de bedrijven ontmoeten de arbeiders elkaar dagelijks. Ze staan daar in nauw contact met elkaar, een veel nauwer contact dan ze als bondsleden met elkaar hebben. Bondsleden ontmoeten elkaar hoogstens af en toe op een bondsvergadering. Als ze die tenminste bezoeken. Het contact op de werkvloer heeft de groep meermalen een factor van grote betekenis genoemd, omdat het in de bedrijven om concrete zaken en directe belangen gaat, om zaken waarover de arbeiders hetzelfde denken. Daarin schuilt hun kracht. Vandaar, dat er met zelfstandige acties vaak heel wat meer bereikt is dan met traditionele en officiële.

Zij die van mening zijn, dat de spontane en zelfstandige strijd van de arbeiders geen organisatie kent, hebben van de spontaniteit een totaal verkeerde voorstelling. Ze hebben er geen idee van, dat er ook aan het – schijnbaar – plotseling gezamenlijk neerleggen van het werk het een en ander vooraf is gegaan: gezamenlijke gesprekken in de kantine tijdens het schaftuur, een gezamenlijke ervaring, een gezamenlijke vernedering, een snel gewisselde blik van verstandhouding. Dingen die maken, dat ze precies weten wat hun te doen staat.

‘Wilde’ stakingscomités, anders gezegd: de strijdcomités van de ‘wilde’ stakingen, zijn een organisatie van een geheel andere soort dan de organisaties van de oude arbeidersbeweging. Dat is duidelijk. Maar *Daad & Gedachte* heeft nooit anders beweerd dan dat een afwijkend type organisatie, doordat het afwijkt, bepaald nog niet ophoudt een organisatie te zijn.

Tegen sprookjes en sociale mythen

We hebben al opgemerkt, dat *Daad & Gedachte* er altijd naar gestreefd heeft opruiming te houden onder illusies, sociale sprookjes en sociale mythen. Dat er bij spontane acties en zelfstandige strijd geen sprake zou zijn van organisatie, is een van die sprookjes, maar beslist niet het enige. Tot de sprookjes die altijd weer opduiken en stevast krachtig door *Daad & Gedachte* worden bestreden behoren:

- de bewering dat Nederland in de jaren na de Tweede Wereldoorlog en nog heel lang daarna een paradijs van arbeidsrust zou zijn geweest;
- de opvatting, dat er in tijden van economische malaise en crisis een opleving van de klassenstrijd te constateren valt;
- de opvatting die wij terloops al even gesignaleerd hebben, dat bijna een halve eeuw lang het kapitalisme in een economische crisis zou verkeren.

Wat het eerstgenoemde sprookje betreft, *Daad & Gedachte* heeft hun die het met de regelmaat van een klok verkondigen, telkens de harde feiten voorgehouden. Het gaat om feiten die niets geheimzinnigs hebben, omdat iedereen die het om de waarheid te doen is, ze heel gemakkelijk kan vinden in allerlei statistische zak- en jaarboeken. Wat de daar zwart op wit gedrukte getallen en overige gegevens echter niet onthullen, is of het telkenmale om officiële, dan wel om ‘wilde’ stakingen gaat. En juist dat is interessant. Kennis daaromtrent plus de wetenschap dat de vakbeweging – “in het belang van het economisch herstel en de wederopbouw” – de sociale vrede krampachtiger handhaafde dan ooit tevoren, zegt iets over de strijdwil van de arbeiders en hun tegenstelling tot de oude arbeidersbeweging.

In de eerste 20 jaar na het einde van de oorlog, tussen mei 1945 en eind december 1965 dus, waren er volgens de officiële cijfers in totaal 1.945 stakingen waarbij

2.858.000 arbeidsdagen verloren gingen.²² Van dat respectabel aantal conflicten was slechts een naar verhouding zeer klein aantal officieel.

Dat er in tijden van economische crisis sprake zou zijn van verheviging van de klassenstrijd klopt al evenmin met de werkelijkheid. Het is een bijgeloof dat nauw verband houdt met een ander bijgeloof, het bijgeloof namelijk dat maatschappelijke ellende de belangrijkste oorzaak van sociaal verzet vormt. Maar juist het tegendeel is het geval. Hoe beter het de ondernemers gaat, hoe meer winst het bedrijfsleven maakt, des te sterker het verlangen van de arbeiders om daarvan een graantje mee te pikken en des te groter hun economische macht, aangezien het verlies van arbeidsdagen het bedrijfsleven nooit groter schade berokkent dan bij een aantrekkelijke conjunctuur. En men behoeft, aldus *Daad & Gedachte*, slechts naar de misere toestand van het proletariaat in de begintijd van de industrialisatie te zien, om te beseffen welk een waan het is om onder dergelijke omstandigheden aan oplaaiend verzet te denken.

Karl Marx heeft al met redenen omkleed uiteengezet, dat ‘permanente crises’ niet bestaan. Maar dat heeft een aantal van hen, die zich nadrukkelijk op hem beroepen, nooit belet om dat telkens opnieuw te melden. Als men hen geloven wil, dan verkeert niet het kapitalisme in dit of dat land, maar het wereldkapitalisme al sinds het eind van de jaren '30 van de vorige eeuw in een ‘doodscrisis’. Om de onhoudbaarheid van die stelling aan te tonen, heeft *Daad & Gedachte* meer dan eens gewezen op de ongekende bloeiperiode van het kapitalisme na de Tweede Wereldoorlog, een periode waarin er een, ook naar absolute maatstaven, zeer aanzienlijke hoeveelheid kapitaal kon worden geaccumuleerd in een naar verhouding korte tijd.

Daad & Gedachte publiceerde ook een (vervolg)serie artikelen, waarin uiteengezet werd waarom de economische crisis noodzakelijkerwijs een telkens terugkerend, en geen permanent verschijnsel is. In die artikelen werd betoogd, dat weliswaar na kortere of langere tijd op de ene crisis weer een andere volgt, maar dat dit **niet** de term ‘crisis in permanentie’ wettigt, omdat het steeds om een **nieuwe** cri-

sis gaat en tussen de ene crisis en die welke er op volgt, altijd een periode van hoogconjunctuur ligt. Alle economische gevolgen van een crisis zijn, hoe paradoxaal dat ook mag klinken, evenzovele bijdragen tot een economisch herstel.

De bedoelde opstellenreeks vormde een van de bepaald niet al te talrijke bijdragen van *Daad & Gedachte* op economisch-theoretisch gebied. Het blad onthield zich doorgaans van dit soort beschouwingen, omdat het vooral de praktijk van de klasstrijd in het oog wilde houden en algemene conclusies probeerde te verbinden aan de telkens wisselende bijzonderheden van die strijd en aan de veranderingen die het optreden van de arbeiders in de loop van de tijd vertoont. Niettemin waren de “losse notities over de crisis van de kapitalistische economie” niet de enige van dat soort.

Al in de eerste jaargang van *Daad & Gedachte* verscheen een serie van zes artikelen onder de titel *Beschouwingen over geld en goud*. De schrijver ervan was dezelfde van wie jaren later de opstellen over *Materie en materialisme* werden gebundeld. Soms polemisch – zich afzettend tegen artikelen die de Groningse professor [Pen](#) in *Het Parool* had gepubliceerd – dan weer betogend, zette hij de functie van het geld in de warenmaatschappij uiteen. Dat wij juist in dit hoofdstukje van onze tekst over deze *Beschouwingen* komen te spreken, is niet toevallig. Ook zij dienden om mystificaties uit de weg te ruimen. Zij trachtten waandenkbeelden omtrent de rol en de functie van het geld in de kapitalistische maatschappij uit de wereld te helpen. De omstandigheid dat er juist over het behandelde onderwerp maar heel weinig goede en heldere, populaire literatuur bestaat, was voor de groep reden om ook deze serie te bundelen en als brochure uit te geven.²³

²² Volgens ons zijn de officiële opgaven niet altijd compleet. Een enkele keer registreerden wij iets meer stakingen dan het *Centraal Bureau voor de Statistiek*.

²³ *Beschouwingen over geld en goud*, 22 blz.

In de klassenstrijd is er geen zwart of wit

“Er bestaat niets dat absoluut is”, noemde de schrijver van de artikelen over *Materie en materialisme* een van zijn opstellen uit de reeks. Dat geldt zeer zeker voor de klassenstrijd. Wat men daar ziet gebeuren is, om het maar zo uit te drukken, nooit helemaal wit of helemaal zwart. Wat men op het eerste gezicht zus zou willen definiëren, blijkt bij nadere beschouwing toch ook een tikkeltje zo te zijn. Om een voorbeeld te geven: een staking die door de vakbond is uitgeroepen en ook door die vakbond **schijnt** te worden geleid, blijkt soms bij nadere beschouwing veel minder weg te hebben van een traditionele actie dan men wel had gedacht of verwacht. Omgekeerd treden soms arbeiders bij een op het oog geheel zelfstandige actie, op de keper beschouwd, toch niet zo zelfstandig op als het aanvankelijk leek. De werkelijkheid is altijd genuanceerd.

In de loop van de jaren heeft *Daad & Gedachte* uit de wisselende bijzonderheden van de door de arbeiders gevoerde strijd, algemene conclusies proberen te trekken. Een van die conclusies hebben wij hierboven weergegeven. Er kan daaraan nog worden toegevoegd, dat bij de beoordeling van conflicten of ander optreden van de arbeiders derhalve voorzichtigheid geboden is.

Algemene conclusies – voor zover die mogelijk waren – baseerde *Daad & Gedachte* altijd op zo uitgebreid mogelijk feitenmateriaal dat de groep niet alleen uit Nederland haalde. De strijd die de arbeiders in de ons omringende landen voerde, heeft de groep steeds zo nauwlettend gevolgd als haar maar mogelijk was. Ze ontdekte dat er – gevolg natuurlijk van andere verhoudingen – in het buitenland soms dingen gebeuren, die hier te lande vaak veel later aan de orde komen, en omgekeerd. Ook bleek een vergelijking van de verschillende strijdmethoden, van het ver-

schillend karakter van de traditionele organisaties en van de verschillende typen heersende klassen, van veel betekenis. Steeds opnieuw leidden dergelijke analyses tot het resultaat, dat hoe sterk de **bijzonderheden** ook mogen verschillen, het **algemene**, het **wezenlijke** van het optreden van de arbeiders de grootst mogelijke overeenkomst vertoont. Datzelfde geldt voor het optreden van de traditionele organisaties.

In de kwarteeuw dat het maandblad *Daad en Gedachte* is verschenen waren er niet enkel in Nederland, maar – om ons tot enkele voorbeelden te beperken – ook in België en Frankrijk stakingen die door de vakbeweging geheel en al achter de rug van de arbeiders om werden opgeheven. Het gebeurde in Nederland in 1973, toen wat “een fascinerende strijd van de industriebonden” werd genoemd, plotse-ling eindigde doordat de bonzen het zogenaamde paasbestand sloten.²⁴ Het gebeurde in België en in Frankrijk op vergelijkbare wijze tijdens grote mijnwerkerssta-kingen, respectievelijk in Belgisch Limburg en in het kolenbekken van Noord-Frankrijk.

Om echter terug te keren tot de genuanceerdheid van de werkelijkheid waarop wij hierboven hebben gewezen: in januari 1971 riep de Britse Union of Postal Wor-
kers (vakbond voor het PTT-personeel) een staking uit. De leden waren niet ge-raadpleegd en dat er een staking kwam was – hoe merkwaardig dat ook mag klin-ken – voor hen een volslagen verrassing. Ze gaven slechts aarzelend en zeer tegen hun zin aan de stakingsoproep gehoor. Toen vakbondssecretaris Tom Jackson, een aantal weken later en wederom zonder enig overleg, de staking ophief, wilden de leden die niet beëindigen. De actie kon met evenveel recht officieel als ‘wild’ wor-den genoemd. Iets dergelijks deed zich ook bij andere conflicten voor. En soms zag men een vakbond onder druk van de achterban akkoord gaan met strijdmethoden die nu niet direct in de lijn van de bond lagen, alleen en uitsluitend om te voorko-men dat de arbeiders **zelfstandig** die strijdmethoden zouden toepassen. Om die reden bijvoorbeeld ging ooit in Nederland een industriebond over tot de bezetting van het Enka-bedrijf in Breda. Dat alles bracht *Daad & Gedachte* tot de opvatting,

dat noch de diverse strijdmethoden van de arbeiders, noch de tactieken en methoden van de vakbeweging scherp van elkaar kunnen worden afgegrensd.

Bij het volgen van dergelijke ontwikkelingen deed zich op een gegeven moment ook de vraag voor, in hoeverre er onder bepaalde omstandigheden kon worden vastgesteld, dat de arbeiders bij het voeren van hun actie fouten hadden gemaakt. Het antwoord dat *Daad & Gedachte* op die vraag gaf, was karakteristiek voor de groep en hing ten nauwste samen met het geheel van haar opvattingen.

“Fouten”, aldus *Daad & Gedachte*, “worden de arbeiders altijd verweten door buitenstaanders, door voorhoedegroepen, die de arbeiders menen te moeten leren hoe of ze strijd moeten voeren. Die ‘leermeesters’ constateren fouten telkens wanneer de arbeiders anders handelen dan ze volgens hen en volgens hun idealistisch verwachtingspatroon zouden hebben moeten handelen. Arbeiders echter gaan uit van de concrete situatie die ze aantreffen, en ze treden op om belangen te verdedigen die zij niet alleen het beste kennen, maar die als het erop aankomt, ook niemand anders kent. Om die reden is het onjuist en volmaakte onzin om van ‘fouten’ van de arbeiders te spreken.”

²⁴ Op de website van de [Sociaal Economische Raad](#) (SER) staat een interessant artikel over dit paasbestand. De toenmalige SER-voorzitter, [Jan de Pous](#), was gevraagd om op te roepen tot een bestand. Dat hij dit deed had als voordeel “dat de bonden voor hun achterban niet als de ‘boosdoeners’ zouden verschijnen”, zo staat er onder meer te lezen.

Een terugblik

Terugblikkend op de vijftientig jaar die sinds het verschijnen van het eerste nummer van *Daad en Gedachte* zijn verstreken, moet de redactie tot haar spijt constateren, dat zij lang niet zoveel heeft kunnen doen als zij wel wilde. Het is, de lezer heeft het in de voorgaande bladzijden kunnen zien, heel wat waaraan aandacht werd besteed, er is nog veel en veel meer waaraan groep *Daad & Gedachte* eenvoudig niet is toegekomen.

De kwarteeuw die voorbijging na het midden van de jaren '60 is een woelige tijd geweest. De groep heeft de vinger aan de pols gehouden. Zij heeft, moeten wij er op deze plaats aan toevoegen, **zo goed mogelijk** de vinger aan de pols gehouden.

Natuurlijk leenden niet alle stakingen die in deze periode uitbraken zich voor een uitvoerige analyse. Uiteraard hebben zich zowel in de internationale 'arbeidersbeweging' als bij de beweging der arbeiders in tal van landen ontwikkelingen voorgedaan die een uitgebreider behandeling in het maandblad van de groep verdienen dan waarvan sprake was. Niets is gemakkelijker dan, wat dat betreft, kritiek en zelfkritiek te oefenen. Maar wie zich realiseert, dat de kern van de groep aanvankelijk bestond uit niet meer dan zegge en schrijve vijf uit de toenmalige *Spartacusbond* geroyeerde personen met uiterst beperkte middelen, die zal moeten toegeven, dat de groep zo goed mogelijk geroeid heeft met de riemen waarover zij beschikte.

Over theoretische kwesties werd in de bijeenkomsten van de groep meer dan eens gediscussieerd, zonder dat aan de desbetreffende problemen in de kolommen van het blad een beschouwing werd gewijd. Dat gebeurde wel eens, maar niet altijd, door gebrek aan tijd en mankracht. De groep heeft namelijk van het begin af aan op het standpunt gestaan, dat zij – liever dan de lezers met ‘moeilijke’ uiteenzettingen op te zadelen – van haar theoretische inzichten het beste blijk kon geven door het kritisch volgen van de ontwikkelingen en van de praktijken van vakbonden, groepen, partijen en politici.

De groep *Daad & Gedachte* hoeft niet telkens opnieuw haar opvattingen en standpunten uiteen te zetten. Zij hoeft evenmin telkens weer de methode te beschrijven die zij bij haar analyses hanteert. Immers, haar zienswijzen omtrent de maatschappij en de maatschappelijke ontwikkeling kunnen gemakkelijk worden afgeleid uit haar publicaties. En datzelfde geldt voor de door de groep gehanteerde wijze van onderzoek.

Er is de groep, niet al te vaak, maar toch wel meer dan eens, verweten, dat zij nauwelijks of geen aandacht wijdde aan de gebeurtenissen in wat men de ‘Derde Wereld’ pleegt te noemen. De opmerking is juist, maar het verwijt is niet terecht. *Daad & Gedachte* heeft nooit iets anders willen zijn en is ook nooit iets anders geweest, dan een groep die zich bezig houdt met het wel en wee en met de strijd van de arbeidersklasse in de moderne industrielanden met een ontwikkeld kapitalisme. **Die** arbeidersklasse bestaat praktisch niet in de meeste Derde Wereldlanden. In een aanzienlijk aantal daarvan moet de burgerlijke revolutie nog plaats vinden, heersen half-feodale toestanden, treft men politieke regimes aan, die min of meer typerend zijn voor de periode van een oorspronkelijke accumulatie. Daar zijn totaal andere problemen aan de orde dan die van de zelfstandige arbeidersbeweging.

De groepen of klassen die in dergelijke landen tegen de feodale of half-feodale onderdrukking strijden ofwel zich inzetten voor de politieke emancipatie van de arbeiders in een land waar deze – de kapitalistische productieverhoudingen ten spijt – nog niet voltooid is (zoals bijvoorbeeld Zuid-Afrika) vertegenwoordigen uiteraard de ‘voortgang’ en worden als zodanig door *Daad & Gedachte* beoordeeld.²⁵

De groep keert zich, niettegenstaande haar sympathie voor hun rechtvaardige strijd, daarbij tegelijkertijd tegen de illusie, dat die groepen of klassen voor het socialisme zouden strijden, want niets is minder waar.

Heel, heel weinig ook heeft men in *Daad en Gedachte* de Marx-citaten aangetroffen, waarmee sommige groepen of periodieken kwistig plegen te strooien. *Daad & Gedachte* heeft nimmer geloofd, dat iets juist of onjuist was, omdat Marx dat ooit heeft beweerd. De groep heeft het altijd angstvallig vermeden een bepaalde bewijsvoering te vervangen door een woord van Marx. Zij heeft steeds bedacht, dat – zoals [Goethe](#) het Mephistoteles in zijn [Faust](#) laat zeggen:

Waar begrippen ontbreken, zij op tijd vervangen worden door een woord.

Niet aan deze of gene uitspraak van Marx heeft *Daad & Gedachte* zich vastgeklampt, maar aan zijn methode van onderzoek. Indien de groep zich af en toe met enkele van zijn uitspraken bezig hield, dan gebeurde dat om misverstanden uit de weg te ruimen of tegen verdraaiingen te protesteren. Zo heeft de groep bij voorkomende gelegenheden er bijvoorbeeld op gewezen, dat Marx in zijn beroemde [Stellingen](#) over [Feuerbach](#), wel geschreven heeft ·

De filosofen hebben de wereld slechts verschillend geïnterpreteerd; het komt erop aan haar te veranderen,

---

maar dat hij **niet** schreef, dat de filosofen (of de intellectuelen, de leiders van politieke partijen of voorhoedegroepen) dat zouden moeten doen en dat iets dergelijks ook volkomen in strijd zou zijn geweest met zijn opvattingen omtrent de maatschappelijke ontwikkeling en de rol die klassen daarin spelen.

Hiermee zijn we dan, in het slothoofdstuk van dit geschrift, terug bij datgene wat vrijwel onafgebroken tot de belangrijkste activiteiten van *Daad & Gedachte* heeft behoord. Overtuigd, dat de maatschappelijke strijd een belangenstrijd en

geen ideeënstrijd is, dat het niet om idealen of theorieën gaat en dat de strijd niet door partijen, vakbonden of groepen kan worden gevoerd, heeft *Daad & Gedachte* zich steeds krachtig gekeerd tegen al die groepen of organisaties, die pretendeerden de klasse te vertegenwoordigen, die pretendeerden dat **zij** de klassenstrijd voerden en daarvoor onmisbaar waren. Een dergelijke pretentie achtte *Daad & Gedachte* een ernstige belemmering voor de zelfstandige strijd, die in de loop van de 20ste eeuw en in het bijzonder in de jaren na de Tweede Wereldoorlog een voortdurend grotere betekenis heeft gekregen.

Kijkt men terug op die periode, dan ziet men enerzijds – zo men bereid is om te zien – een voortdurende tegenstelling tussen de arbeiders en de oude, traditionele organisaties. Er is sprake van een kloof die – naar op beslissende momenten, dat wil zeggen bij conflicten, blijkt – groter en groter wordt. Anderzijds echter ziet men, dat oude instellingen en organisaties, mythen en illusies een taai leven hebben. Denkbeelden en opvattingen, die ooit de maatschappelijke werkelijkheid weerspiegelden en dus geldigheid bezaten, verliezen hun betekenis doordat de maatschappelijke werkelijkheid verandert. Maar ze blijven vaak nog heel lang in de hoofden rondspoken. In al dergelijke gevallen kan worden geconstateerd, dat de mensen, individuen zowel als groepen, anders **denken** dan ze **doen**, opvattingen huldigen die niet overeenstemmen met hun handelen.

Uiteraard leiden maatschappelijke veranderingen ook tot veranderingen in het denken. Weinig perioden in de geschiedenis hebben dat duidelijker laten zien dan die waarin wij leven. Maar daarbij gaat steeds de **praktijk** vooraf, komt eerst de **daad** en volgt later pas de (gewijzigde) **gedachte**. In tegenstelling tot alle leninisten, van welke schakering ook, die beweren dat er zonder revolutionaire theorie geen revolutionaire praktijk zou zijn, wijst *Daad & Gedachte* erop, dat er beslist geen revolutionaire theorie mogelijk is zonder revolutionaire praktijk en dat die revolutionaire, dat wil zeggen maatschappelijke veranderingen teweegbrengende, praktijk er heel anders uitzet dan de ideologen menen. De revolutionaire praktijk is een praktijk waarbij het **niet** om ideologische opvattingen of verheven denkbeelden van wereldbestormers gaat. Het is de dagelijkse, doodgewone, zo men wil: doodsimpele praktijk van de arbeidersklasse, die uit haar tegenstelling tot het kapitaal voortvloeit.

Deze kijk op de samenleving en op de verhouding tussen het denken en het doen van mensen en klassen in de maatschappij, wordt met de naam van de groep *Daad & Gedachte* weergegeven. Het is een opvatting, die ook heeft geleid tot een totaal ander begrip van ‘klassenbewustzijn’ dan dat van de meeste groepen of partijen. Die houden, mede vanwege hun pretenties, hun éigen bewustzijn voor klássenbewustzijn en beschouwen een arbeider of een groep arbeiders als ‘klassenbewust’, indien zij blijken te geven van eendere opvattingen als zij er zelf op na houden. En deze groepen menen ook, dat hetgeen zij onder ‘klassenbewustzijn’ verstaan de volstrekte voorwaarde vormt voor de klassenstrijd of wat zij daar voor houden.

Volgens *Daad & Gedachte* heeft de maatschappelijke ontwikkeling iets geheel anders laten zien. Bewustzijn is niet de voorwaarde, maar het resultaat van de strijd. De groep is nooit moe geworden daarop aan de hand van vele voorbeelden te wijzen.

Daad & Gedachte is een sociaal bewogen groep, die zich bij de ontwikkelingen in de samenleving betrokken voelt en die zich nauw verbonden voelt met de arbeidende klasse. Dat echter zonder zich te verbeelden, dat zij zich de vertegenwoordigers van die arbeidersklasse of zelfs – als groep – maar ‘een deel’ ervan kan noemen. Deze betrokkenheid en verbondenheid zijn de drijvende krachten geweest voor datgene wat *Daad & Gedachte* een kwarteeuw lang heeft gedaan. De groep zal het blijven doen.

Daad & Gedachte weet dat oude vormen van strijd en van organisatie niet het eeuwige leven hebben, maar sterven. De gestaag afnemende belangstelling voor het optreden van politieke partijen en de steeds duidelijker aan het licht komende tegenstellingen tussen de vakbeweging en haar achterban zijn er een symptoom van. Weliswaar blijven die organisaties bestaan, maar er wordt tegen de functie die zij vervullen, heel anders aangekeken. Nieuwe vormen, zelfstandige strijdcomités bijvoorbeeld, ontstaan naast de oude. Dat is mede een gevolg van veranderde maatschappelijke verhoudingen. Die leiden er namelijk eveneens toe, dat oude gedachten sterven. Als zich in de klassenstrijd nieuwe ontwikkelingen voordoen met

als gevolg, dat er nieuwe strijdmethoden ontstaan, dan zal dat zeker niet zonder invloed blijven op de zienswijzen en inzichten van de groep.

Wat de invloed ervan precies zal zijn, valt niet te voorspellen. Maar één ding kan als zeker worden aangenomen: omdat de groep *Daad & Gedachte* geen idealen probeert te verwezenlijken en haar kijk op de samenleving niet idealistisch is, zullen haar de teleurstellingen bespaard blijven die alle politieke idealisten onherroepelijk te wachten staan.

²⁵ Het moge duidelijk zijn dat nu, in de 21ste eeuw, de verhoudingen in de ‘Derde Wereld’ ingrijpend aan het veranderen zijn. De klassenstrijd in die landen neemt steeds scherpere vormen aan en vertoont een groeiende gelijkenis met die in de VS, Europa en Japan. Een land als China kent inmiddels een omvangrijk fabrieksproletariaat en een toenemend aantal ‘wilde’ stakingsacties en andere vormen van arbeidersprotest, zij het dat het land politiek nog wordt beheerst door een partijdictatuur. In Zuid-Amerika hebben de economische ontwikkelingen tot ingrijpende veranderingen in de maatschappelijke en vooral ook politieke verhoudingen geleid. Een van de meest sprekende voorbeelden van een modernisering van de **politieke** verhoudingen is de afschaffing van de ‘apartheid’ in Zuid-Afrika.